

de/Gelderland
Bibliotheek

Magazijn

T 4805

Ampt Epe

Historische vereniging voor
Emst—Epe—Oene—Vaassen

Nummer 182

www.ampt-epe.nl

Ampt Epe

Stichtingsdatum 13 oktober 1961

Nr. 182 – juni 2011

Redactie: D. Hamer, F. Schumacher, H. Tijman-Logtenberg
Redactieadres: D. Hamer, Jagtlustweg 9, 8162 NJ Epe
redactie@ampt-epe.nl

Postadres Ampt Epe: Postbus 114, 8170 AC Vaassen

Het blad verschijnt vijf keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'. De vereniging stelt zich onder meer tot doel het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van Emst, Epe, Oene en Vaassen.

Bestuur:

Voorzitter: E. de Jonge, tel. (0578) 66 22 08
voorzitter@ampt-epe.nl
Secretaris: R.G. Labberton, tel. (0578) 57 62 51
secretaris@ampt-epe.nl
Penningmeester: B.J.H. Bosch, tel. (0578) 61 60 41
penningmeester@ampt-epe.nl
Ledenadministratie: S. Leijssen, tel. (0578) 61 46 64
stevenleijssen@ampt-epe.nl
Website: R.G. Labberton, tel. (0578) 57 62 51
pr@ampt-epe.nl
Leden: E. Brummel, A. van Dam, D. Hamer, H. Kloezeman en
H. Stakenburg (vice-voorzitter)

Lidmaatschap: 15,00 euro per jaar

Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester Ampt Epe

I.S.S.N.-nr. 1383-2026

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ampt Epe.

ATTENTIE!

N.B. Mocht u door wat voor omstandigheden ook ons blad niet hebben ontvangen, neemt u dan contact op met S. Leijssen, ledenadministratie. Gegevens zie hierboven.

***Waarschuwing:** Het aanbieden en publiceren in Ampt Epe houdt automatisch in dat er tevens toestemming wordt gegeven dat een artikel na vijf jaar gedigitaliseerd wordt door óf de vereniging óf de Gelderland Bibliotheek ten behoeve van een publieke website.*

***Digitale aanlevering:** Als redactie willen wij u vragen uw artikelen digitaal (in een Wordbestand) aan te leveren. Mocht u geen computer hebben, neem dan contact met ons op.*

Opzeggen lidmaatschap: u dient uw lidmaatschap op te zeggen (bij de ledenadministratie) vóór 1 december, voorafgaand aan het nieuwe contributiejaar.

UITNODIGING JUBILEUM

Op zaterdag 15 oktober 2011 wordt in partycentrum De Middenstip, Hoofdstraat 46 te Epe, ons 50-jarig bestaan gevierd met een jubileumsymposium. Als lid van Ampt Epe wordt u uitgenodigd aanwezig te zijn. Op het jubileum wordt de dvd vertoond van de verfilmde Eper Canon.

PROGRAMMA

- 13.30-14.00 uur Ontvangst gasten en genodigden
- 14.00-14.15 uur Welkomstwoord
- 14.15-15.15 uur Vertoning dvd
- 15.15-15.30 uur Pauze
- 15.30-16.15 uur Discussie met panel over de Eper Canon
- 16.15-16.30 uur Aanbieding dvd en uitreiking prijzen geschiedeniscripties
- 16.30-16.45 uur Afsluiting officiële gedeelte
- 16.45-18.00 uur Informele gedeelte

AANMELDEN

U kunt u aanmelden voor deelname aan het symposium via de mail (symposium@ampt-epe.nl) tot **1 oktober 2011**, of schriftelijk bij mevrouw A. van Dam, Officiersweg 26, 8162 EC Epe (vóór 15 september 2011).

Let op: u mag maximaal één gezinslid meenemen, maar u dient dit in uw aanmelding te vermelden.

N.B. De aanmeldingen worden op volgorde van binnenkomst geregistreerd. Als er geen plaats meer is, wordt u daarover via de mail of per post geïnformeerd. Aanmeldingen die niet via de bovengenoemde wijze worden ingediend of na de genoemde data, kunnen niet (meer) in behandeling worden genomen.

UIT DE VERENIGING

Als eerste hebt u kennis kunnen nemen van de uitnodiging voor deelname aan het jubileumsymposium. We hopen ongeveer 200 leden te mogen verwelkomen op 15 oktober 2011. Geef u daarom tijdig op; wij rekenen op uw komst!!

Tentoonstelling Museum Vaassen Historie

Van juni t/m september 2011 is er een tentoonstelling over het werk van Paul Akkerman, die in het dorp zijn sporen achterliet als pottenbakker en schilder. Deze actieve man, die ook dirigeerde, verdient het in het licht te worden gezet, was de gedachte. Zeker ook zij die zijn werk niet kennen, moeten absoluut een kijkje gaan nemen (zie ook pag. 48).

Het museum is geopend op donderdag en vrijdag van 14.00 tot 17.00 uur en zaterdag van 11.00 tot 16.00 uur.
Adres: Dorpsstraat 73, Vaassen.

Op de Streekmarkt op 25 juni a.s., locatie 't Smallert te Emst, wordt het eerste traject van het Emster Klompenpad officieel geopend. Het Schaverensepad, 10 km lang, loopt westelijk van het dorp, terwijl kort daarna het 5 km lange Loobrinkpad wordt ontsloten. Het begin- en eindpunt is dorpshuis De Hezebrink.

Iets te melden voor deze rubriek? Mail naar: voorzitter@ampt-epe.nl

PRIJSVRAAG

SCHRIJF HET 51e CANONONDERWERP en win € 250,-

De historische vereniging Ampt Epe bestaat dit jaar 50 jaar. Om dit te gedenken is 'De Eper Canon' verfilmd; deze gaat op zaterdag 15 oktober 2011 in première op het Jubileumsymposium te Epe. Ampt Epe wil hier extra aandacht aan schenken door het uitschrijven van een prijsvraag voor de jeugd in de gemeente Epe.

Wat willen we?

In 2005 werd de Canon van Nederland gepresenteerd: 50 onderwerpen over de belangrijkste gebeurtenissen in de vaderlandse geschiedenis. Daarna werden al snel lokale en regionale canons uitgegeven, waaronder De Eper Canon, die in samenwerking met de Rotary Club Epe tot stand kwam. Binnenkort verschijnt de tweede druk, waarin 50 onderwerpen uit de geschiedenis van de dorpen in onze gemeente worden behandeld.

Wij dagen je uit om een nieuw onderwerp – het 51e – toe te voegen aan onze Eper Canon.

Hoe?

Je mag kiezen uit een aantal vormen:

- Een scriptie (minimaal 1000, maximaal 1500 woorden tekst, de bronnen/noten niet meegeteld)
- Een PowerPoint-presentatie (minimaal 5, maximaal 15 minuten)
- Een kunstuiting (zoals een toneelstuk, lied of gedicht -van enige omvang-)
- Een filmopname (minimaal 5, maximaal 15 minuten)

Wie kan meedoen?

Er zijn twee leeftijdscategorieën:

Groep 1: Vanaf de twee hoogste groepen uit het basisonderwijs t/m 14 jaar

Groep 2: Vanaf 15 jaar t/m de laatste klas uit het voortgezet onderwijs

Wanneer af?

Het is de bedoeling dat je inzending uiterlijk 1 oktober 2011 bij ons is (leeftijdscategorie vermelden a.u.b.). Het adres: Canonjury Ampt Epe, Postbus 114, 8170 AC Vaassen. Voor inlichtingen: 0578-662208 (Evert de Jonge).

Wie kent de prijzen toe?

De beoordeling vindt plaats in de eerste week van oktober 2011 door Frans Schumacher (docent), Gerrit Kouwenhoven (streekarchivaris Epe-Hattem-Heerde) en Evert de Jonge (historicus). Zij kennen twee prijzen van 250 euro toe: een aan elke leeftijdscategorie. De winnaars worden uitgenodigd hun prijs op 15 oktober 2011 in ontvangst te nemen.

GESCHEIDEN NA DE DOOD

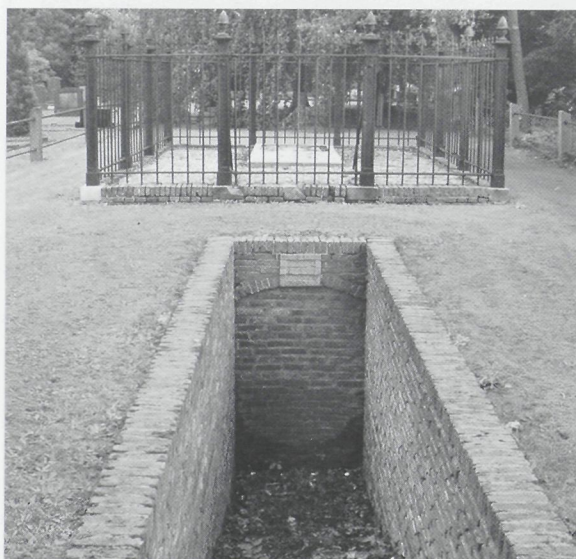
Over de laatste rustplaats van de baron en de barones van de Cannenburch

Willy Smit-Buit

Twee laatste rustplaatsen

Tot 1881 woonde op kasteel Cannenburch in Vaassen een heuse barones, ze was de douairière van de laatste kasteelheer uit het geslacht Van Isendoorn (of deftiger: d'Isendoorn à Blois). In dit artikel worden een paar verhalen rondom de graven van het echtpaar Van Isendoorn naar het rijk der fabelen verwezen. Dat doe ik aan de hand van het antwoord op de volgende vragen: Waar wilde de barones begraven worden? Was dat bij haar man in de grafkelder op de Algemene Begraafplaats, aan wat nu de Apeldoornseweg heet? Of gaf ze de voorkeur aan het rooms-katholieke kerkhof op de Oosterhof, dat in 1873 in gebruik was genomen? Daar staat haar grafmonument, maar het is mogelijk dat het hier een cenotaaf betreft, ofwel een leeg monument. Deze vraag roept vanzelf de volgende op: Is de wens van de barones in vervulling gegaan? Zo nu en dan bewandel ik even een zijpad, om mijn voorstelling van zaken te verhelderen.

Tijd om terug te grijpen naar de bronnen. In dit geval gaat het om materiaal dat zich in het archief in het parochiehuis op de Oosterhof bevindt, waaronder het bidprentje dat gemaakt is bij het overlijden van de barones. Verder ga ik te rade bij het Missievenboek in het archief van de gemeente Epe. En ten slotte is daar het vonnis dat in 1890 door de arrondissementsrechtbank in Zutphen is geveld naar aanleiding van grafschennis in de grafkelder aan de Apeldoornseweg. Dit vonnis vergelijk ik met de berichtgeving over de grafschennis in het *Nieuws- en Advertentieblad voor Epe, Heerde, Wijhe, Olst en omstreken*.

Vrouwe Charlotte Theodorine Marie Alexandrine barones van Oldeneel tot Oldenzeel, weduwe van de baron van Isendoorn, bleef in 1865 na de dood van haar echtgenoot op kasteel Cannenburch achter. Ze liep tegen de zestig. Met haar veel oudere echtgenoot was ze nog geen twintig jaar getrouwd geweest, kinderen had het echtpaar niet gekregen.

Nadat in 1829 een definitief verbod op begraven in de kerk van kracht was geworden, was in Vaassen een algemene begraafplaats buiten de bebouwde kom

aangelegd en de adellijke heren Van Isendoorn hadden daar een grafkelder laten bouwen. Daar had baron Reinder Albert Lodewijk, die in het Haackshuis naast de Dorpse beek woonde, in 1856 zijn laatste rustplaats gevonden; in 1865 werd zijn oudere broer, de kasteelheer baron Frederik Carel Theodoor, daar ook bijgezet. In tegenstelling tot wat wel eens gedacht wordt, waren de broers de enige baronnen uit het geslacht Van Isendoorn. Beide heren waren niet als baron geboren, maar koning Willem I had hen in 1822 met deze titel begunstigd. Charlotte was wel barones door geboorte.

De steenrijke kasteelheer had een dom testament gemaakt, totaal strijdig met de adellijke code om het familiebezit zo veel mogelijk ongeschonden over te hevelen naar de volgende generatie. Dit testament was aanleiding tot veel verwickelingen. Weliswaar zorgde de baron dat zijn Charlotte levenslang op het kasteel kon blijven wonen en bedacht hij haar met geld en roerend goed, maar hij zadelde haar ook op met de complicaties rond de afwikkeling van zijn erfenis. Zo voelde ze zich bijvoorbeeld geroepen de rooms-katholieke parochie uit de nood te helpen. Het parochiebestuur verkeerde in de veronderstelling dat de baron de pastorie op de Oosterhof aan de katholieken geschonken had, maar beschikte niet over de eigendomsbewijzen. Uit eigen middelen kocht de vrome barones het voormalige bezit van haar echtgenoot terug en liet het in 1872 op naam van de rooms-katholieke gemeente schrijven.

Uit haar hele doen en laten blijkt dat de barones na haar dood bij haar man in de grafkelder 'begraven' wilde worden. Het feit dat het parochiebestuur in 1871 grond gekocht had voor de aanleg van een parochieel kerkhof, stemde haar tot nadenken over haar levenseinde. Als goed katholiek wilde ze per se in gewijde aarde begraven worden. De grond rondom de grafkelder was gewijd, maar hoe zat het met de binnenkant van de kelder? Pastoor Van Haaren wendde zich in een brief van 7 maart 1873 tot de aartsbisschop van Utrecht, mgr. Schaepman, de belangrijke emancipator van het katholieke volksdeel. De pastoor schreef:

De overleedene Heeren d'Isendoorn à Blois zijn in dezen grafkelder begraven. De weduwe Mevrouw d'Isendoorn à Blois wenscht ook na haren dood daar geplaatst te worden. Nu heeft Mevrouw mij verzocht ik mogt dezen grafkelder van binnen of inwendig zegenen. Ik heb haar geantwoord, ik wist niet of dit gebruikelijk was, ik zou UDHW (uwe doorluchtige hoogwaardigheid, WS-B) raadplegen. Waarschijnlijk zal dit wel mogen.

Schaepman vond het goed, maar de pastoor mocht er geen ruchtbaarheid aan geven.

Een wankelmoedige barones

Op 12 maart 1873, nog geen week nadat de pastoor de aartsbisschop gepolst had over de wijding van de grafkelder, liet Charlotte een handgeschreven testament verzegelen bij de Deventer notaris Henrik Houck. Ze herriep een eerder testament, dat bij dezelfde notaris was gemaakt. De barones benoemde haar neef Willem van Oldeneel tot Oldenzeel tot executeur-testamentair en verdeelde haar fortuin *entre mes deux nièces et mes deux neveux*: Willem, Marie, Céline en Philippe. Barones Charlotte had een deel van haar erfenis gereserveerd voor haar personeel en de kerken, zowel rooms-katholiek als protestant. Omdat ze scheve gezichten wilde voorkomen – hoeveel narigheid had het testament van haar man niet teweeggebracht –, las ze haar neven en nichten fijntjes de les. Ze mochten niet denken: wat

geeft onze tante veel weg. Alleen de boerderijen Ankersmit en de Kloosterboer kwamen immers uit de familie Van Oldeneel, *et pour le reste rien*.

Ook uit dit testament blijkt dat ze ervan uitging haar laatste rustplaats te vinden in de grafkelder op de Algemene Begraafplaats, hoewel de inzegening van het nieuwe kerkhof de week daarop zou plaatsvinden. Charlotte had grote sympathie voor het denkbeeld van een katholiek kerkhof. Toch schreef ze in haar testament aan haar favoriete neef:

Mon cher Willem, pour ce qui concerne le caveau, j'ai donné un capital pour l'entretien, l'acte se trouve chez le curé, j'espère que quand vous viendrez à Vaassen vous irez voir où reposent votre oncle et tante pour juger si l'on l'entretient bien.¹⁾

In Charlottes testament staan geen aanwijzingen voor haar begrafenis. Dat zou ook niet handig zijn omdat een testament veelal pas daarna geopend wordt.

Voor de barones was het in 1873 een uitgemaakte zaak dat ze niet op de Oosterhof begraven zou worden, maar bijgezet op de Algemene Begraafplaats. Merkwaardig genoeg heeft de familie Van Oldeneel tot Oldenzeel aan deze wens geen gehoor gegeven.

Naar de redenen daarvoor kan ik alleen maar gissen. Het ligt nog het meest voor de hand dat Charlotte zelf in de acht jaar, nadat ze haar testament gemaakt had, van gedachten veranderd is, mogelijk pas op haar sterfbed. De kring van mensen met wie ze dagelijks contact had en pastoor Wolff die haar voorzien heeft van het sacrament van de stervenden, moeten ervan geweten hebben. Haar familie heeft met deze keuze ingestemd. Rooms-katholiek Vaassen heeft het vast mooi gevonden dat de barones tot in de dood bij hen wilde horen.

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER.
DE HOOGWELGEBOREN VROUWE
Charlotte Theodorine Alexandrine
BARONNES VAN
Oldeneel tot Oldenzeel,
DOUAIÈRE VAN DEN HOOGWELGEBOREN HEER
FREDERIK CHARLES THEODORE
BARON
DISENDOORN à BLOIS,
*overleden op het Kasteel Kannenburg te Vaassen
den 5 Junij 1881, in den ouderdom van ruim 72
jaren, na voorzien te zijn geweest van de H.H.
Sacramenten der stervenden. Bijgezet in den
grafkelder van het R.K. Kerkhof aldaar.*

Zij was eenvoudig en oprecht, en hoe wel rijk aan deugden heeft zij in hare ootmoedigheid gewenscht dezen niet te vermelden, en in hare laatste oogeblikken gaf zij slechts haar verlangten te kennen:
„Ik wensch ontbonden te worden van de banden des lichaams en met Christus te zijn.
PHIL. 1 : 23.
„Oefen u in Godsvrucht. . . de Godsvrucht „is tot alles nuttig, dewijl zij de belofte heeft „van dit leven en van het toekomstige.
1 TIM. 111 : 7 en 8.
„Onze scheiding zal niet lang zijn wij zullen „elkander wederzien in den Hemel.”
H. ALOIS. VAN GONZ.
G E B E D.
Wij bidden U o God verleen aan Uwe dienaarssse CHARLOTTE vergiffenis van hare zwakheden en laat haar deel hebben in het geluk Uwer Uitverkorenen. Dit smeeken wij U door J. C. onzen Heer. Amen.

R. I. P.

Deventer, H. Horstink.

SPES UNICA

ZALIG ZIJN ZIJ DIE WERNEN.
want zij zullen getroost worden.

Welke documenten bewijzen dat Charlotte op de Oosterhof is begraven? Ten eerste haar bidprentje. Daarop staat dat de barones is overleden op 5 juni 1881 en is 'bijgezet in den grafkelder van het R.K. Kerkhof aldaar'. Wellicht zit onder het grafmonument op de Oosterhof een gemetseld keldertje in plaats van een simpele groeve.

De begraafboeken vormen een tweede aanwijzing. De barones komt niet voor op de namenlijst van de Algemene Begraafplaats. Wel heeft de pastoor haar in potjeslatijn bijgeschreven in het rooms-katholieke begraafboek:

Junii 5, Charlotte Dorothea van Oldeneel tot Oldenzeel, zal. uxor cara d'Isendoorn a Blois, nata 72 annos s.s. (sanctis sacramentis, WS-B) munita obiit et 9 hac sepulta est in coemiterio nostro catholico. ²⁾

Een brief van 30 september 1881 die zich in het parochiehuus bevindt, vormt het derde bewijsstuk.

Neef Willem van Oldeneel, die op huize Braakestein in Oosterhout woonde, vroeg of pastoor Wolff zich *'werkelijk zoudt willen belasten met de zorg van op het graf van tante een blijvend teeken onzer herinnering te doen verrijzen. De familie stelt daarvoor beschikbaar gevraagde som van vijfhonderd gulden. Vermoedelijk zult u, zoo u althans de zorg op u neemt, eerst eene teekening laten maken, gelief ons deze dan ter inzage te doen geworden. Wij hadden gaarne op haar graf een gedenkteeke in harmonie met haar eenvoudig karakter.'*

Dit verzoek mondde uit in het grafmonument dat er nog steeds staat, vlak bij het witte gietijzeren beeld van de gekruisigde Christus, dat de begraafplaats jaren later zo'n bij uitstek katholieke uitstraling zou geven. Op het bidprentje heeft de familie een foutje gemaakt: Marie, de derde naam van tante, stond er niet op. De pastoor heeft deze fout herhaald, ook op het grafmonument ontbreekt de naam Marie.

Grafschennis

Toch wordt soms beweerd dat er drie doodkisten in de grafkelder staan.³⁾ Kist nummer drie moet dan van de barones zijn. Maar wie zijn er in de kelder geweest sinds het overlijden van de beide baronnen? Allereerst pastoor Van Haaren bij de wijding van de inwendige grafkelder. Van Haaren is in 1874 gestorven, hij was de eerste pastoor die op het nieuwe kerkhof begraven werd. Toen leefde de barones nog. Van Haaren kan alleen de doodkisten van de beide baronnen gezien hebben.

Aan de grafkelder op de Algemene Begraafplaats moest soms onderhoud gepleegd worden. Smid Hermanus Broekhof uit Vaassen voorzag de kelderdeur in december 1884 van een ijzeren slot. Bij die gelegenheid namen ook de kleermaker Hendrikus Wools en een

dagloner die Antonie Mulder heette, een kijkje in de kelder. Ze zagen dat de doodkisten ongeschonden waren en voorzien waren van koperen beslag. Omdat de buitendeur enige tijd daarna op instorten stond, verving de rooms-katholieke kerkleiding deze door een gemetseld muurtje.⁴⁾ De deur was overbodig, nu de Isendoorns uitgestorven waren.

Sindsdien kon niemand de kelder meer in zonder de muur te vernielen. In de nacht van 17 op 18 juli 1890 is een stumperige poging gedaan om naar binnen te komen. De dader H.R. werd in de kraag gegrepen door veldwachter J.L. Bosch. Hendrikus Revenberg moest voor de meervoudige kamer van de rechtbank in Zutphen verschijnen en op 8 oktober 1890 werd in zijn zaak vonnis gewezen.

Uit het rechtbankverslag blijkt wat er die nacht was voorgevallen. Beklaagde bekende dat hij een gat had gemaakt in de muur van de bewuste grafkelder, *'dat hij dit deed om in dien kelder een schuilplaats te zoeken, daar het zoo regende en hij nergens onder dak kon komen, dat hem dit niet is gelukt, dat hij op de onderste trede van den trap die naar de kelder leidt is blijven zitten tot den morgen ± 6 uur toen hij op het zien van drie personen de vlucht heeft genomen, dat hij door den gemeenteveldwachter is ingehaald en door den gemeenteveldwachter naar zijn naam is gevraagd, dat hij heeft opgegeven genaamd te zijn Hein Kloosterboer, wonende te Wormen onder Apeldoorn, dat hij hierop later is teruggekomen, en zijn ware naam heeft opgegeven, dat hij bewust een gat in de muur maakte met een beitel die in de kelder is gevallen, dat hij zijne bovenkleren had uitgetrokken, opdat die niet vuil zouden worden.'*

De weduwe Janna Hulstein-Hoekert en haar volwassen zoon Willem Hulstein die pal tegenover de tegenwoordige ingang van het kerkhof woonden (nu Apeldoornseweg 50), werden onder ede gehoord. Die nacht waren ze gealarmeerd door voortdurend geklop op stenen; rond half zes waren ze gaan kijken. Ze zagen Revenberg in zijn ondergoed op de onderste trede van de trap zitten. In de muur van de grafkelder zat een gat, dat er eerst niet was. Toen ze de verwarde en verregende man aanspraken, gaf hij een vreemd antwoord. Janna ging terug naar huis en Willem kwam met de beide veldwachters Lubbertus Johannes Bosch en Dirk Bieshaar terug. Het relaas van de getuigen kwam overeen met Revenbergs

bekentenis. Hij kreeg een forse straf, conform de eis: een jaar gevangenisstraf voor 'het opzettelijk vernielen van eenig goed, dat aan een ander toebehoort'.

Het opgeven van een valse naam kwam hem op tien gulden boete te staan of tien dagen hechtenis, als hij niet betaalde. Ook moest hij opdraai-

Plaatselijk Nieuws.

VAASSEN, 9 Juni. Zondagmorgen is op den huize Kanneburg in 72jarige leeftijd overleden de Hoog Welgeboren Vrouwe Isendoorn à Blois van den Kanneburg geboren Baronesse van Oldenzeel tot Oldenneel.

Heden morgen ten halftien ure werd haar lijk grafwaarts gebracht gevolgd door de familie, eenige genoodigden, de leden van de raad en een groote menigte belangstellenden. die getuige wenschten te zijn van deze treurige plechtigheid.

en voor de kosten van het rechtsgeding, eventueel omgezet naar vijf dagen brommen. En de beitel die uit de kelder gevist was, werd verbeurd verklaard.

Rondom dit geval van grafschennis deden allerlei geruchten de ronde die ook in het *Nieuws- en Advertentieblad* terechtkwamen. Deze krant meldde al op 21 juli 1890 dat twee grafkisten opengebroken waren 'en gedeeltelijk van hunne uitwendige versierselen ontdaan, terwijl mede aan de lijken schennis is gepleegd'.⁵⁾ Een broodjeaapverhaal, Revenberg was de grafkelder niet eens binnen geweest. Op 6 september 1890 stond in de krant dat Revenberg een handlanger gehad zou hebben: ene Jan van Doorn. Deze verdachtmaking kwam uit de koker van veldwachter Bosch die twee Deventenaren in Vaassen op het slechte pad al te toevallig vond. Van Doorn bleek wel een oplichter, maar geen grafschenner.

Klopte de verklaring van Revenberg dat hij alleen had willen schuilen voor de regen? Waarom droeg hij een beitel bij zich? Had hij toch andere snode plannen? De Zutphense rechters beperkten zich tot wat er daadwerkelijk voorgevallen was. Ze veroordeelden Revenberg voor vandalisme, niet voor diefstal.⁶⁾ De grafkelder werd natuurlijk opnieuw dichtgemetseld. Sindsdien kan niemand meer naar binnen, of hij moet net als Revenberg de muur kapotslaan met een hamer of beitel. Wie die euvele moed heeft, zal twee doodkisten aantreffen met handvatten voorzien van koperbeslag.

Noten

- 1) Stadsarchief en Atheneumbibliotheek Deventer, ID 864, inv.nr. 504, aktenr. 1910.
Vert.: 'Mijn beste Willem, wat betreft de grafkelder, ik heb een geldbedrag geschonken voor het onderhoud, de akte bevindt zich bij de pastoor, ik hoop dat jullie als jullie in Vaassen komen, gaan kijken waar je oom en tante rusten om te beoordelen of men hem (=de grafkelder) goed onderhoudt.'
- 2) Vert.: 5 juni, (Zaliger?) Charlotte Dorothea van Oldeneel tot Oldenzeel, dierbare echtgenote van d'Isendoorn a Blois, gestorven op 72-jarige leeftijd, voorzien van de heilige sacramenten, op de 9e begraven op onze katholieke begraafplaats.
- 3) Freek Bomhof, *Streekverhalen*, (2009), p. 94 en 95.
- 4) In verband met de grafschennis in de nacht van 17 op 18 juli 1890 verstrekte de burgemeester van Epe op 4 augustus 1890 deze inlichtingen aan de officier van justitie van het arrondissement Zutphen. De officier van justitie had inlichtingen gevraagd over Jan van Doorn en geïnformeerd of er ooit mensen in de grafkelder geweest waren. 19e-eeuwse archief Epe, inv.nr. 285, no. 540 uit het Missievenboek van 21 april 1890 t/m 30 november 1891.
- 5) In Paul Terwel e.a., *1100 jaren Vaassen*, p. 91, werd het krantenbericht over de grafschennis kritiekloos overgenomen. Op maandag 6 oktober 1890 stond in het Deventer dagblad *De Koerier* een correct verslag van de rechtszitting.
- 6) Gelders Archief, Arnhem, toegang 0517, inv.nr. 155, rolnr. 409.

HEMPSKNEUPIES

Onder deze benaming heeft Aaltje van den Bremen-van Vemde – zus van Aalt van Vemde – onder het pseudoniem Alve een groot aantal stukjes in de streektaal geschreven in het toenmalige 'Veluws Nieuws' in het begin van de jaren zeventig. Enkele jaren geleden hebben we er al enkele in ons blad opgenomen.

In het volgende (tweedelige) verhaal gaat het over het leven op een Veluwe boerderij aan het eind van de 19e en in het begin van de 20e eeuw.

Et lèven op de boerderie'e (deel 1)

De mensen waa'n vrogger vake al vrog uut de veer'n, want zee sliep'n op veer'n bed'n in de beddestè. Eers mossen s'määrns de koene 'emölk'ng wod'n in de potstal. Zon koestal was van ächter'n met een hölt'n rand en an de veurkante zat'n de stalrèpels woa de koene an vaste 'ebund'n waa'n, en doar weer veur zat de voebak. Woar de beste ston'n, was et op'evuld met zandachtige heedplak'n. Dan wod'n de stal 'estreuid met streuisel, dät was een soort mosachtig heed. Later wod'n der ok wel stro 'estreuid, mär op et ende van 19e eeuw was stro veuls te düür um in de stal te streui'n, dan wod'n stro gebruik as veevoer.

In de snietrog wod'n et stro kot 'esnëë'n tut haksel en dan met fiengemaakte biet'n of raap'm an et vee 'evoerd. Dät heet'n soppe, en dät kreeg'n de beste alleent s'wienters.

Zomers waa'n de koene in de weie, meesta 'alleent overdag, want 's nachens wod'n ze dan weer op stal 'ezet. Pas veule later ging et vee in et veurjoar de weie in en dan bleef et de hele zomer buut'n. Dät 's nachens weer op stal zet'n, deed'n de boer'n ok veur de mäs. Later, toen de grupstal'n kwaa'm, wod'n dät netuurlijk ammoa anders.

Et ächterhuus van de boerderie'e was vake nog van holt en et ston met de ächterkante noar de weg. Et stro dee vake ok nog diens as dakbedekking. Der waa'n dan hang- en stöppeldaak'n, dät lag ter an of et stro met de onderkante noar onder'n of noa bööv'm lag. Later wod'n et riet'n daak'n en dät waan altied stöppeldaak'n. As et vuur op den heerd 's määrns weer an 'ebloazen was uut de köölties in de asse en weer wat op'erakeld was met spriksies, dan wod'n der blok'ng op'eleg en, wat pof'm an'ezet en de keupern këët'l met water word'n bööv'm et vuur 'ehang'n en zo wod'n et water an de köök 'emaak. Dan wod'n der koffie 'ezet in een rond këëteltien. En dan mos de koffie trek'ng op een komfeurtien met een kööltien der in op de vuurplaatse. Et was meestä nog wè slechte koffie met gebrande gærste der deur en veule sichorei der in. Die koffie wod'n dan 'edrunk'ng met een snee eigenbak'ng brood ter bie en dan kon'n ze allemoale an 't wäärk.

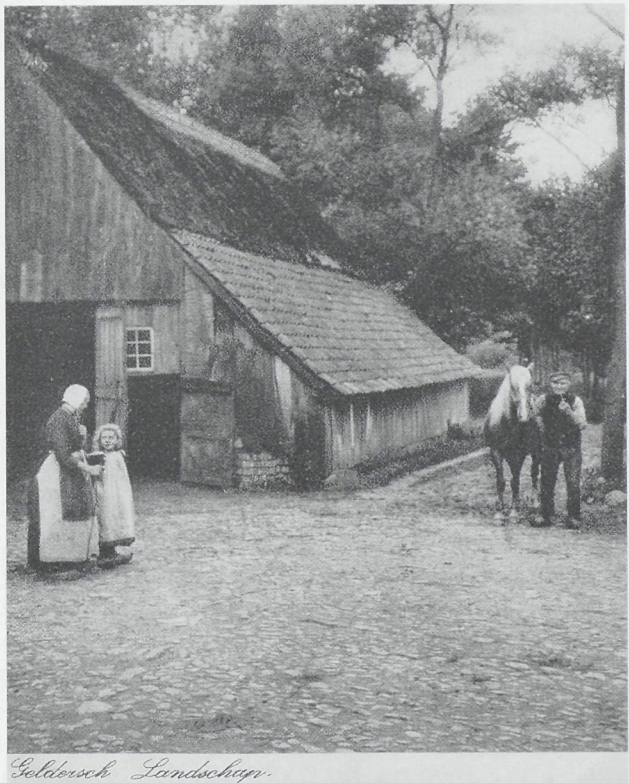
De vrouwluu moss'n den heerd anvèèg'ng, de bedd'n opmaak'ng en de kiender verzör'ng.

En dan mos nog de rog'ng- of boekweitepap 'eköök wod'n. Dät mööltien wod'n zo teeng een uur of achte 'egëët'n. Die pap was vake noga waterig en later, toen der undermelk kwam, wod'n dät der vake veur gebruik. Et beslag veur de boekweitepap wod'n an'emaak in een brune eerden pot. Disse pap wod'n ok in water 'eköök en later kwam doar kärnemelk bie, um et schif 'm teeng te goan. Ok hang'ng der wel is een hoak met drie äärms der an bööv'm et vuur, woar dan de pannekoekspanne presies inpas'n. Doar wo'dn dan in raapeulie vingerdikke pannekoek'ng in 'ebak'ng, ok van boekweitemèèl. Soms von ie doar ok weis stuksies spek in, mär dät hang'ng der van of hoeveule de mensen in de melk te brokkel'n had'n en dät was vake nie veule... Soms ging'ng der ok weis bruune boon'n in um et zo wat voedzamer te maak'ng. Dät wäärk van de vrouwluu was vrogger ei'k mär biezaak, de manluu deed'n et meeste en belangriekste wäärk. Die ging'ng as et goed weer was, et veld in of et land op um te zein en te mein. Dät zein mos altied bie wassende moane gebeur'n.

Vake mossen de manluu et veld of et vèen in um poff'm te stèèk'ng of kluun te modder'n. Ze mossen ok rizee maak'ng en holthak'ng veur possen en richels of sliet'n veur de hilde.

Dät was dan meesta wienterwäärk. Ok mossen der twieg'ng 'esneen wod'n veur allerlei gebruik en dammelstok'ng veur steel'n an schup'm en greep'm. Die wod'n mooi glad 'emaak en in 'esmeerd met grüne zepe. Ok dösstok'ng (vleagels) maak'ng de manluu zelf. Ze kreeg'ng de vörm der an, deur ze met touw vaste te zet'n en ze dan in heit water krom te büüg'ng. Doar mos ie wel veule geduld bie heb'm, mär dat had'n de mensen in die tied wè...

De dèèle of et ächterhuus had vake een leem' vloer. In alle tieden heb mensen gebrüük 'emaak van dinge die eur ten diensen ston'n. Want nóg vrogger in de tied woon'n de mensen in een soort hut'n met muur'n van wilgeteene, an'esmeerd met leem, die ze zelf e'graav'm had'n. In die hut'n zat'n ok gien ruut'n. Zee gebrüük'ng toen et vel dät een nuchter kalf bie de geboorte over de kop hef zit'n, um de lichgäate in de hut'n dichte te maak'ng...

Mär in de 19e eeuw was alleent de vloer op de dèele nog van leem. En die mos noa veloop van tied weis venied wod'n. Dan wod'n de vloer helemoale lös 'emaak, in stuk'ng en brok'ng der üüt 'ehaald en dan ging der een volle kärke met niee leem in. Dät wod'n met zand en water deur mekare an'emaak tudät et een mooie brieje 'ewod'n was. Et wod'n dan meestal met de blote voete an 'estamp um et mooi glad te krieg'ng. Ok wod'n et met een lange latte gelieke en glad 'estreek'ng en dan mos et een hele tied dröög'ng... Mär.. dan haj in de wienter wel weer een mooie gladde dösvloer. En dan mossen der 's määrn's, veur et pap èèt 'n, nog wel effem een paar leggers 'edös wod'n. Ok de vrouwluu hielp'm hier vake volop an mee...

(wordt vervolgd)

*Foto's bij dit artikel:
collectie Frans Schumacher*

TENTOONSTELLING OP HAGEDOORNS PLAATSE

'De eerste boeren' Leven op de Veluwe in de prehistorie

Van 18 juni tot en met 17 december 2011 wordt in het Veluws Streekmuseum Hagedoorns Plaats, Ledderweg 11 te Epe (Zuuk), een tentoonstelling gehouden waarin het agrarische leven van de prehistorie centraal staat.

Openingstijden:

Juni t/m oktober:

dinsdag t/m vrijdag 11.00-17.00 uur; zaterdag 13.30-17.00 uur

Juni t/m september:

ook op zondag 13.30-17.00 uur.

November en december:

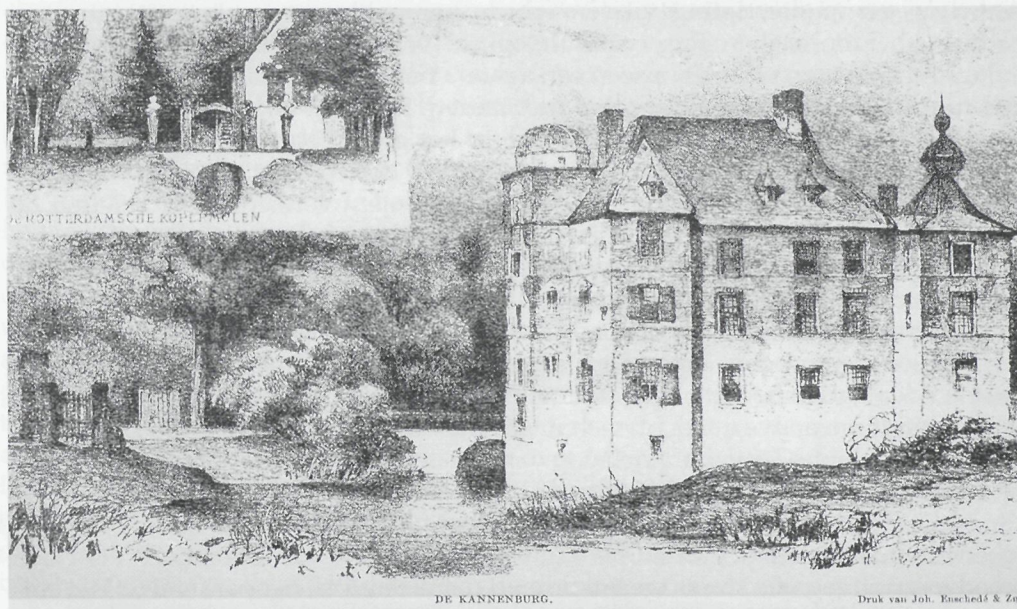
woensdag en zaterdag 13.30-17.00 uur

WANDELEN IN DE 19e EEUW (3)

Dianne Hamer

In dit laatste artikel over wandelen komt ds. Jacobus Craandijk (1834-1912) aan bod. Hij studeerde in Amsterdam en Leiden en werd in 1859 doopsgezind predikant in Borne, in 1862 in Rotterdam en in 1884 in Haarlem. Zijn hobby's waren wandelen en geschiedenis. Van de 60 wandelingen van meerdere dagen die hij tussen 1874 en 1883 maakte, schreef hij uitvoerige verslagen, waarbij hij zelf ook tekeningen maakte. In 1875 verscheen het eerste deel van de boekenserie waardoor Craandijk heel bekend zou worden: de acht delen van *Wandelingen door Nederland met pen en potlood*. In 1884 verscheen ook de *Atlas behorende bij Wandelingen door Nederland met pen en potlood*, dit waren 22, in kleuren gedrukte, wandelkaartjes. In de jaren 1886 en 1887 maakte hij nog eens dertien wandelingen, die werden beschreven in *Nieuwe Wandelingen door Nederland met pen en potlood*, dat in 1888 verscheen en in feite het achtste deel van de oorspronkelijke serie was. De werken van Craandijk leveren een schat aan informatie over het tijdsbeeld en de geschiedenis van Nederland in de 19e eeuw.

In deel 4 uit 1879 wordt de Cannenburgh in Vaassen beschreven:

'Is het natuurlijk, dat de vreemdeling bij een kort verblijf in Apeldoorn den tijd, die hem rest na de bezigtiging van het Loo, tot een bezoek aan de Soerensche bosschen besteedt, als hem een vertoef van enkele dagen vergund is, zal hij niet verzuimen, ook zijn schreden te rigten naar het oude, welbewaarde kasteel, dat nog altijd in de onmiddellijke nabijheid van het dorp Vaassen, door statig houtgewas omringd, met den ernst eener eerwaardige adellijke huizinge prijkt. Zeker heeft de omtrek veel van zijn schoon verloren, sinds het uitgestrekte bosch met zijn zware eiken is uitgeroeid, maar de grijze burgt zelf heeft toch uit- en inwendig belang-

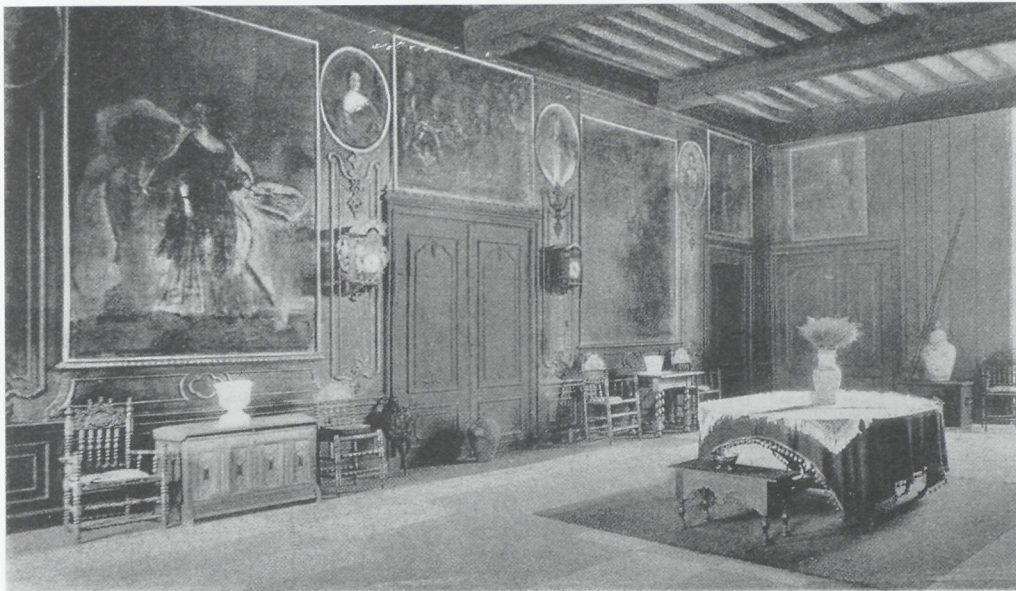
rijks genoeg behouden, om tot een uitstapje derwaarts uit te lokken. Ook is er nog wel zóóveel van het park en van de lanen gespaard, dat niet enkel de begeerte om een middeleeuwsch kasteel te gaan bezoeken, de keus tot een wandeling naar den Kannenburg behoeft te bepalen. De ligging van het slot is nog altijd fraai te noemen, vooral als wij den vorigen rijkdom van prachtig hout niet in rekening brengen en het tegenwoordige niet door de vergelijking met hetgeen geweest is benadeelen, terwijl de weg naar Vaassen geenszins van bekoorlijkheid en liefelijkheid is verstoken. Bij den aanvang van de groote laan, die op het paleis aanloopt, wendt zich de Zwolsche straatweg ter regterzijde af. Wilden wij de Loolaan ten einde wandelen en de ons reeds bekende laan langs de Keizerskroon inslaan, dan zouden wij even voorbij dit logement langs een' kleinen omweg op de groote heirbaan uitkomen. In den driehoek, door deze wegen gevormd, vinden wij het grootste gedeelte van het gehucht Loo, met zijne gemeenteschool en de kerk en school der Chr. Gereformeerde gemeente. Gelijk Apeldoorn een dorp is, dat menig kleine stad overtreft, zoo is Loo een gehucht, dat door de talrijkheid en 't welvarend voorkomen zijner huizen menig dorp in de schaduw stelt. Boschjes, lanen en bouwakkers vormen een vrolijk landschap vol afwisseling en zijn de beuken langs den weg nog wat schraal, zij beloven in de toekomst een sieraad voor den omtrek te worden, als de tijd, die hen tot wasdom brengt, hun oude, trotsche naburen zal hebben doen ondergaan. Die weg regts leidt naar Deventer, door de buurschap Ankelaar, en in die rigting vinden wij de korenakkers van den uitgestrekten Noord Apeldoornschen Eng, waaruit enkele verstrooide huizen hun bemoste daken verheffen en waar doorheen een aantal voetpaden en zandsporen zich slingeren. Aan de andere zijde van den met linden, iepen en eiken beplanten straatweg liggen de huizen van 't gehucht Loo in het groen, en daarachter prijken de donkere bosschen van het koninklijk park. Achter den moestuin komen wij langs, maar de schatten, daarin gekweekt, kunnen wij niet overzien, en al beletten de muren en schuttingen het niet, wij zouden toch vergeefs beproeven, de bladeren van den overouden, nog door prins Willem III geplante moerbeziënboom te onderscheiden. Deze eerwaardige stam is voor korte jaren den weg van alle vleesch en van alle boomen gegaan. Maar tusschen de rasters door kunnen wij wel een' blik op den grooten vijver werpen, en boven het staketsel zien wij de hooge kruinen der statige boomen, die de fraaije waterpartij omringen. Een vrolijk beekje doorsnijdt onzen weg en gaat zich daar ginds in de velden verbergen. Vóór dat het zich stort in de Grift, zal 't zich nog verdienstelijk maken, door het rad van een' watermolen in beweging te brengen. Wij moeten ons niet laten afleiden door het zandpad, dat ter regterzijde langs schilderachtige berkjes, met hun fijne witte schors en hun bevallige guirlandes van bogtige takken voortloopt, noch door den breeden grintweg, die straks ter linkerhand de rasters van het park volgt. Het eerste zou ons wel door de buurschap Wenum naar Vaassen brengen, maar toch niet boven den straatweg te verkiezen zijn. De tweede leidt naar het Wiesselsche kamp, waar in 1872 de derde Nationale Scherpschutters-schietwedstrijd (welk een woord!) door den Nederlandschen Weerbaarheidsbond (welk een woord wederom!) werd gehouden, maar dat thans verlaten is, behoudens de weken, waarin de Normalschietschool er oefeningen houdt. Langs onzen weg gaat het bouwland allengs in heide over. Een prachtig heigezigt opent zich. In de verte blaauwen de heuvels, bedekt met de donkere Wiesselsche bosschen, die in eenige slanke, afzonderlijk staande dennen uitloopen. Scherp steekt het roode dak eener woning, door

de zon verlicht, tegen den ernstigen achtergrond af en blinkend wit schittert het spoor in de bruine heide, waarover een zware wolkschaduw trekt. Vóór ons teekent zich een bijna zwart getint bosch onder de wilde lucht met krachtige lijnen af. Helder blinkt, meer op den voorgrond, een haverveld met zijn teeder groen, in tegenstelling met het purper en violet van de nog onontgonnen heide er om heen. Ruw en woest, vol indrukwekkende majesteit is het landschap. Maar op eens verandert het. Wij zijn het bosch, dat voor ons ligt, genaderd. Een barre zandweg loopt er dwars voorbij, en zie nu eens, hoe frisch en vrolijk het beekje voortstroomt onder de takken, driftig schuimende watervalletjes vormend en brekend over de groote steenen, die het in zijn bedding ontmoet. Zonderling zien die steenen er uit. Zoo levert de heide ze niet, zoo zwart en blaauw en geel geaderd en gestreept! Kopererts is het, wat wij hier vinden in de beek. Het bosch behoort tot het aanzienlijk landgoed: de Rotterdamse kopermolen, waar in 1740 een belangrijke koperpletterij werd gevestigd en thans een fabriek van houtbereiding in werking is. 't Is een fraaije buitenplaats, met hoog en dicht houtgewas, van slingerpaden doorkruist; en langs den schaduwrijken weg schiet het beekje lustig voort, totdat het bij een brugje kletterend naar beneden stort. Nu zien wij ook den witten molen, met het roode dak en het wentelend rad, half onder 't groen verscholen, en getuigde dat rad niet van de bestemming van het vriendelijke gebouw, wij zouden 't eer voor een heerenhuizinge groeten, want voor den gevel prijken beelden, helder afstekend tegen den donkeren achtergrond. Toch is 't het heerenhuis niet, evenmin als hier nog de hoofdtoegang is tot het goed. Dien vinden wij een weinig verder, door een deftig ijzeren hek, tusschen zware, met vazen versierde steenen pilasters, die den naam de Rotterdamsche kopermolen met groote letters dragen. Van hier leidt een breede laan naar het huis. Aan den overkant van den weg is 't een ander, minder statig, maar niet minder liefelijk tafereel. Daar kronkelt zich de beek langs het frissche weiland, waar de bonte runderen het lommer van een' prachtigen eik hebben opgezocht, en waar een schoone linde het rietendak der boerenwoning overschaduwet. Nog eenigen tijd strekt het bosch zich langs de sparrenlaan van den straatweg uit. Dan komen wij weêr in 't open veld; roode heide, witte boekweit, groene haver, de schaapskooi tusschen de berken aan het rulle zandspoor, akkermaalshout, blaauwe heuvels in de verte, het torentje vóór ons met zijn scherpe spits, het donkere bosch, dat den Kannenburg omringt, waarboven even een torendak blinkt, de kudde schapen op het woeste veld, boerderijen onder de eiken, die hun knoestige takken beschermend er over uitbreiden, het beekje met zijn steile kanten, slingerend door de akkers, de molen met zijn gonzende wieken, dit alles geeft een' rijkdom van afwisseling, terwijl wij het stille dorpje naderen. Straks volgen oude, hoogstammige beuken, een ijzergieterij, wederom boekweitvelden en boschjes, en de eerste witte huizen aan de dorpsstraat, met tuinen, bloemen, boomen, vrolijk en rustig gelegerd rondom het kerkje tusschen de lindes. Ook vinden wij er het logement, des zomers druk bezocht en een aangename verblijfplaats voor families uit de stad, en niet het minst voor landschapschilders, die hier in niet geringen getale hun studies kwamen maken, toen de heerlijke, wilde bosschen van den Kannenburg nog in hun' vollen luister prijkten. Hun ondergang was ook voor Vaassens welvaart een zware slag.

't Voornaamste gebouw van het dorp is de kerk, die de sporen van hoogen ouderdom vertoont, al is zij tegenwoordig ook grootendeels vernieuwd en zonder

bouwkundige waarde. Als 't in het algemeen waar is, dat de oude steenen doopvonten, hier en daar gevonden, bij de stichting van de kerkgebouwen er in geplaatst werden, dan schijnt deze kerk uit de 12de eeuw afkomstig. Althans, tot die eeuw wordt de zandsteenen doopvont alhier, waarvan tegenwoordig alleen het voetstuk nog over is, gebragt. Die kerk was echter niet de eerste, die hier gebouwd werd. Zij verving een nog veel ouder bedehuis, dat wel van hout zal zijn opgetrokken geweest en dat reeds in 891 of 892 bestond. Destijds toch gaf een vrome en blijkbaar bemiddelde vrouw, Brunhild, 'de kerk en eene hoeve in de villa Fasna' aan de abdij van Lauresham of Lorsch. Vaassen moet dus op het einde der 9de eeuw een plaats van eenig belang zijn geweest, die althans eene kerk bezat, waarschijnlijk de stichting van een' der geërfden in de gemeenschappelijke bosschen en heidevelden, waarin Brunhild der abdij een aandeel afstond. Als van ouds wordt ook thans nog een deel van den grond in den omtrek in gemeenschap bezeten, maar wijselijk hebben de erfgenamen in verschillende buurschappen de gronden verdeeld en daardoor de ontginning van vrij wat nagenoeg rentelooze heide mogelijk gemaakt. Menig voorvaderlijk gebruik is daardoor in vergetelheid geraakt, menig woest en schilderachtig landschap is daardoor verdwenen. Toch hebben wij geen regt, ons daarover te beklagen, daar de waarde der landerijen en de welvaart der opgezetenen door de markeverdeeling aanmerkelijk winnen moet. Onder de geërfden in de omgelegen bosschen en velden, en met name in het 900 bunders groote Gortelsche bosch, worden de Heeren van den Kannenburg sinds eeuwen als tot de rijksten en magtigsten behoorende genoemd. Sedert omstreeks 1563 is het fraaije kasteel met uitgestrekte landerijen in 't bezit der familie d' Isendoorn à Blois of Blois van ijzendoorn geweest, na alvorens, voor zoover bekend is, door de geslachten van Herwen, van Keppel en van Rossem te zijn bezeten. Reeds in 1372 komt het voor als een sterke burgt, maar oorspronkelijk zal het wel een dier hoeven geweest zijn, waaraan de Veluwe zoo rijk was en waaraan de deelgeregtigheid in 't gebruik en de opbrengsten der marke was verbonden. Was het inderdaad de woning van een' vrijen geërfde, ten tijde, dat Brunhilde's gift van het bestaan der villa Fasna getuigt, dan stellen wij 't ons voor als een gebouw van éene verdieping, van hout opgetrokken, gedekt met het hooge, spitse dak van stroo, door kloeke eikentakken overschaduwde. De inwendige ruimte wordt grootendeels ingenomen door de zaal, waarin het gezin zijn dagelijksch verblijf houdt, zoolang de winterkoude 't niet naar de 'stove' daarnevens verjaagt, rondom den vuurhaard in het midden, wiens rook door een opening in het dak ontsnapt. Bij de smeulende plagge, op de heide gestoken, of bij den turf van wat beter hoedanigheid, uit den veengrond gedolven, knapt er het helder vlamvend rijshout en brandt er 't geweldige beukenblok, in de bosschen gehouwen. Aan het hoofdgebouw sluiten zich de vrouwenvertrekken, waar de wol en het vlas wordt gesponnen, waar op de eenvoudige weefstoel het linnen wordt gereed gemaakt, waar de vlugge vingers de noodige kleedingstukken vervaardigen. Schuren en stallen, waar de voorraad wordt geborgen en het vee der hoeve huist, brouwhuis en bakkerij, moeshof en boomgaard, omringen het huis. Ook de bijenstal ontbreekt er niet en 't geheel wordt ingesloten door een levende haag, of een gevlochten omheining, of een' aarden wal, terwijl de akkers en weiden, die den eigenaar der hoeve bij het lot uit den verdeelden grond als persoonlijk eigendom zijn toegewezen, zich daarbuiten uitbreiden. Op die velden staan hier en daar de schamele hutten der hofhoorigen, aan wie de vrije markgenoot een stuks-

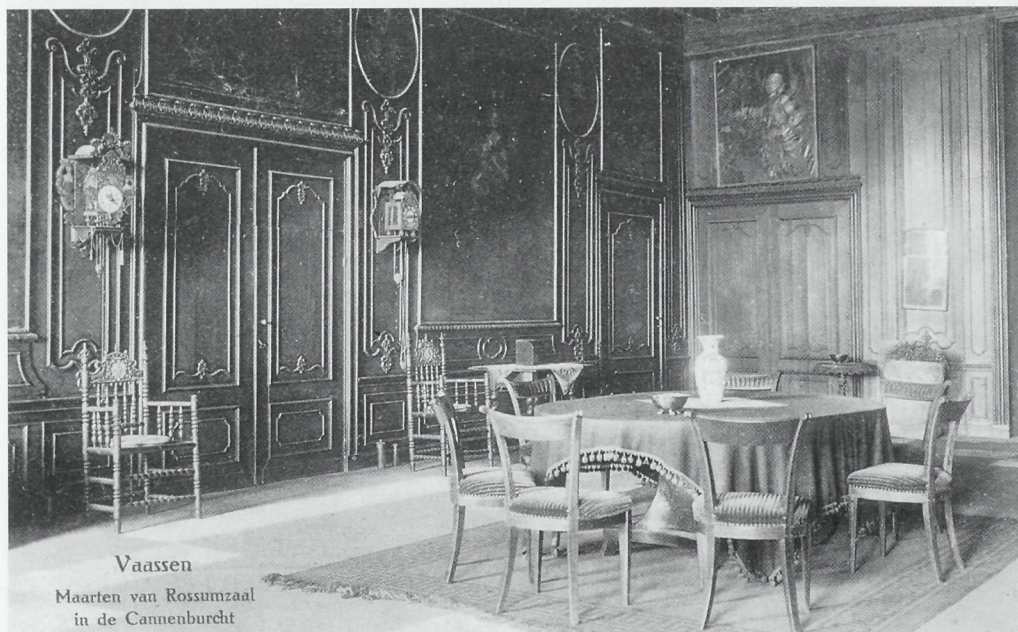
GROOTE ZAAL, KASTEEL DE CANNENBURGH, VAASSEN

ken grond ter bebouwing heeft afgestaan, tegen 't bewijzen van zekere hofdiensten, of den opbrengst van zekeren cijns in veldvruchten of vee. Gansch anders vertoont zich nu de Kannenburg. Maar bijna duizend jaren zijn er sinds ook over heen gegaan en 't laat zich gissen, dat de overgang van hoeve tot kasteel geleidelijk heeft plaats gehad. Verhoog den aarden wal met de specie, die aan zijn' voet wordt uitgegraven en er is tevens een gracht tot meerdere versterking ontstaan. Bevestig die omheining met houten palissaden, die het bosch in overvloed levert, en leg een breede, dikke plank als brug over de gracht. In tijden van gevaar wordt die brug ingenomen en de opening in den wal met paalwerk gesloten. Graaf een tweede gracht om het hoofdgebouw, en zonder groote verandering is de vreedzame hoeve een weerbare burgt geworden. 't Is nog niet noodig, dat muren en torens van steen worden opgehaald en met leijen gedekt. Nog eeuwen lang zijn er sterke sloten, van de zware eikenstammen der overoude bosschen gebouwd, die het langer uithouden tegen den vijand, dan burgten, van baksteen gemetseld. Nog eeuwen lang zullen zelfs bij vorstelijke hoven de strooijen daken niet worden gemist. En ook de inrigting zal zooveel wijziging niet behoeven. Nog eeuwen lang zal 'de zaal' het hoofdbestanddeel van 't kasteel uitmaken en zal maar een enkel vertrek bovendien van een stookplaats voorzien zijn. Kleine kamertjes naast en boven de zaal zullen ten behoeve van 't gezin des burgtheers zijn bestemd en op den 'nederhof' zullen nog lang de schuren en stallen, de werkplaatsen en de woningen der overige burgtzaten zijn geplaatst. Eerst langzamerhand zal de steen het hout, de lei het stroo verdringen en 't kasteel met zijn gekanteelde torens en ommuurden voorburgt, met zijn poort en zijn valbruggen de gelijkenis met de oude hoeve in uitwendig voorkomen, meer nog dan in inwendige inrigting hebben verloren, tot dat in later tijd, als de behoeften veranderen, als vrede heerscht, of de krijgskunst den versterkten burgt magteloos maakt, het middeleeuwsche slot in de deftige, ouderwetsche heerenhuizinge overgaat. Een deftige, ouderwetsche heerenhuizinge is thans ook de Kannenburg, maar het voorkomen van een oud kasteel heeft het

nog in zijn drietal torens en in zijn breede gracht behouden. Veranderingen en verbouwingen heeft het menigmaal ondergaan en er zal wel niet veel meer over zijn van het muurwerk, dat in 1372 den grave van Blois met het leger der Heeckerens gedurende acht dagen tegenstand bood en eerst zes jaar daarna weêr aan den wetigen landvorst, Willem van Gulik, werd ingeruimd. Sinds lang zou het geen' vijandigen aanval meer hebben kunnen weerstaan, al was het sterk genoeg, om de gevaarlijke en vermetele landloopersbenden ontzag in te boezemen, in de vele jaren, toen Heidens en vagebonden de Veluwe afliepen en met name den omtrek van Vaassen onveilig maakten. Waagden de gewapende stroopers 't herhaaldelijk, in de boerenwoningen en de afgelegen landhuizen in te breken, of met bedreigingen der verstrooide bevolking geld en sieraden, eetwaren en kledingstukken af te persen, de bewoners van den Kannenburg hadden niets van hen te vreezen, en onder de kostbaarheden, naar de volksoverlevering, in de diepe kuilen waar de Heidens huisden verborgen, zal wel geen goud en zilver zijn geweest, uit deze sterke muren met geweld geroofd. In zóóver bleef nog tot diep in de 18de eeuw de vaste burgt van weleer aan zijne oude bestemming getrouw. Uit het dorp leidt een fraaije laan naar het slot. Hoeveel hout er ook viel, nog prijken hier hooge, fiere beuken, wier blanke stammen krachtig tegen den donkeren achtergrond afsteken en zware kastanjes, wier breed uitgeslagen takken een kroon van digt gebladert dragen. De duiventoren in het weiland daar ginds herinnert aan een der aloude regten van het adellijk goed, en de beek, die in haar driftig voortspoeden bij de eerwaardige linde kletterend naar beneden stort, spreekt van een der uitnemendste schoonheden dezer landstreek, - haar' overvloed aan helder, stroomend water. Weldra hebben wij de buitengracht bereikt, die den boomgaard en de singels van het kasteel omringt en spoedig ligt de brug naar het voorplein nevens ons. Het hooge, trotsche hout van 't met rasters afgesloten park verheft zich naast en achter de ruime, deftige stalgebouwen, aan weerskanten van den voorhof gesticht, en regt tegenover de brug ligt het zware, ernstige kasteel. Zijn ligging heeft aanmerkelijk verloren, sinds het niet meer uitkomt tegen de prachtige eiken, die vroeger den achtergrond vormden, maar tegen de kale velden en de lucht daar boven. Zijn strenge lijnen zijn niet veranderd, maar de indruk van 't geheel is voor een goed deel verstoord. Wij dienen 't ons te getroosten, al mogen wij 't betreuren, en onverdeeld wijden wij onze aandacht aan het merkwaardige gebouw zelf. Een vaste, steenen brug, die men langs eenige treden beklimt, leidt naar het huis, waaraan vooral de groote, vierkante toren, voor het front ver vooruitspringend, opmerkelijk is. Vijf verdiepingen hoog, rijst hij regt uit de gracht omhoog. Rijk versierd is de voorgevel met lijstwerk, pilasters, festoenen, bogen om en nevens de vensters, met wapenschilden boven het groote benedenraam en het beeld van een' geharnast krijgsman, met een banier in de hand, in de bovenste verdieping, alles helder wit van kleur, in scherp contrast met den donkeren baksteen. Thans draagt de toren op zijn plat een' achtkanten koepel, met den stijl van 't geheel kwalijk in overeenstemming. Maar dat is niet de schuld van den oorspronkelijken bouwmeester, die het muurwerk liet eindigen in vier puntgevels en daartusschen een fraaije spits met sierlijken knop had geplaatst. Zoo vertoonde het statige gevaarte zich veel minder gedrukt, dan in zijn tegenwoordige gedaante. De man met de banier moet, naar men zegt, Maarten van Rossem voorstellen. Inderdaad heeft de Kannenburg dezen geduchten veldheer toebehoord en zijn naam is aan het slot tot op dezen dag verbonden gebleven. Hij had het in 1543 van Segher van Arnhem

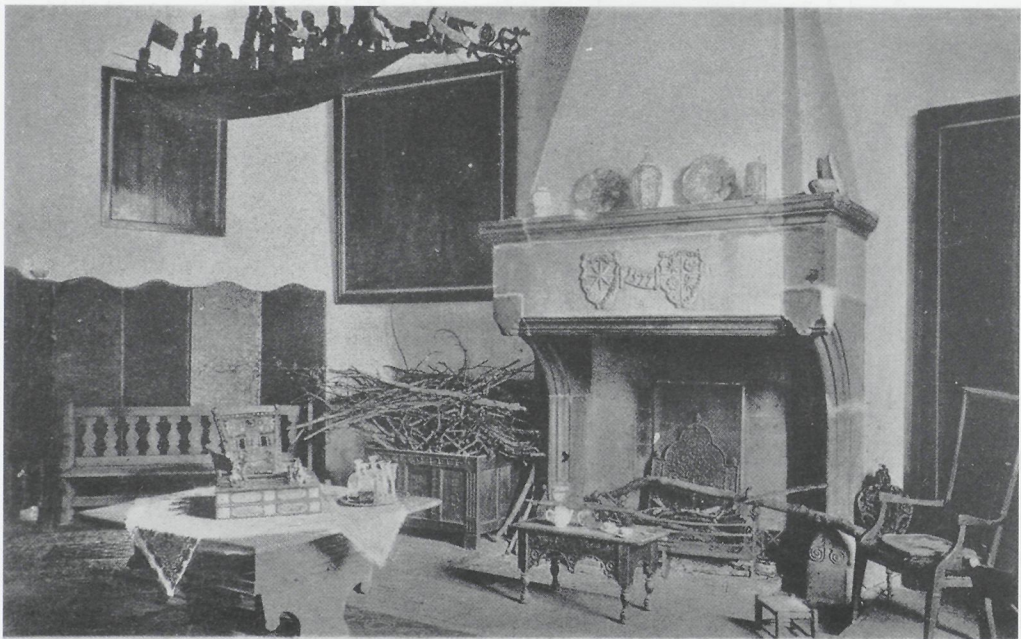
gekocht en geldt ook volgens de overlevering voor den stichter van het huis. Dat het hem aan kunstmin en prachtliefde geenszins ontbrak, bewijst het beroemde Duivelshuis te Arnhem, thans het stadhuis. Toen de merkwaardige gevel van dat gebouw nog ongeschonden was, prijkten er bouwkundige sieraden in grooten getale en vooral uitstekend bewerkte mans- en vrouwenkoppen, blijkbaar portretten van voorname tijdgenooten. Ook zijn huizinge te Bommel was door bouwstijl en versiering opmerkelijk en in zoover zou de rijk geornamenteerde toren van den Kannenburg zijner niet onwaardig zijn. Maar de wapens wijzen op een' later tijd, toen de burgt reeds in 't bezit was der Isendoorns, aan wie hij, na het kinderloos overlijden van Maarten en zijn' broeder Johan, gekomen was. Het vrouwelijk wapen is dat van het geslacht Stommil, en de versiering, zooal niet de bouw zelf van den toren, wordt daardoor waarschijnlijk bepaald tusschen de jaren 1563 en 1634, toen Henrick en Maarten van Isendoorn den burgt bezaten. De twee hoofden, van een' man en eene vrouw, in het driehoekig frontespies boven de wapenschilden geplaatst, zullen wel de afbeeldingen zijn van het adellijk paar, dat den toren bouwde. Vroeger was in dezen toren de ingang. Het raam, waarboven de rijk versierde wapens prijken, was de deur, waarheen de brug leidde. Maar de voorgevel werd in den jare 1751 vernieuwd, en welligt werd destijds ook de brug verlegd en de ingang gemaakt terzijde van den toren, waar die nog wordt gevonden, onder de wapenschilden van Jhr. Frederik Johan en Anna Margaretha gravin van Renesse. Deze Heer, die den Kannenburg van 1713 tot 1771 bezat, heeft belangrijke kosten aan zijn kasteel besteed en ook de beide groote stalgebouwen op het voorplein in 1742 en 1752 gesticht. 't Was de tijd, toen de Geldersche adel zich ruïneerde door het wedijveren in de kostbaarheid en pracht hunner landhuizen.

Wij hebben gelegenheid, het nog altijd schoone en deftige, ofschoon dan ook eenszins bedorven, front van het kasteel in bijzonderheden op te nemen, en daarbij op te merken, dat wij hier, even als op 't kasteel te Helmond, de muren met reus-

Vaassen
Maarten van Rossumzaal
in de Cannenburg

achtige, aan elkander sluitende X vormige figuren van zwarten steen vinden uitgemonsterd, terwijl wij op het smalle terras, met steenen balustrade, dat tusschen den hoofdtoren en den veel lageren hoektoren is aangebragt, de vergunning wachten, om het huis te zien. 't Gevraagde verlof wordt bereidwillig verleend en als de glazen deur zich voor ons opent, treden wij terstond in de groote zaal, - het woonvertrek in den zomer, - die de gansche diepte van het kasteel inneemt en, behalve door het deurvenster, door twee ramen in den achtergevel haar licht ontvangt. Rondom deze zaal zijn de meeste kamers der benedenverdieping gelegen en door deuren er aan verbonden. Zij herinnert dus altijd nog aan de 'sale' der aloude Heerlijke hoeve, eveneens het middelpunt van het huiselijk leven en het hoofdvertrek van het huis. De vaste steenen burgt verving de woning, van stevig eikenhout getimmerd. Kunstvoortbrengselen, waarvan Sax en Frank niet droomden, vervingen de ruwe weelde, waarmede de wanden hunner 'sale' waren getooid. Maar is het niet, alsof wij de sporen van den voormaligen bouwtrant nog altijd weder vinden in den steenen vloer, de kostbare paneelen der muurbeschieping, de zware balken van de lage zoldering? De gansche, groote zaal heeft een deftig, antiek karakter. Fraai gebeeldhouwde kasten en tafels dragen porselein en aardewerk van hooge waarde of van eerbiedwaardigen ouderdom. Langs de wanden, in medaillons en vakken afgedeeld, hangen de portretten eener lange reeks van voorvaderen. De baronnen d' Isendoorn à Blois stammen af uit het edele huis van Chatillon, waarvan zij nog het wapen voeren; echter niet van dien graaf van Blois, die, met Machteld van Gelre gehuwd, in den strijd om dat hertogdom den Kannenburg in 1372 had ingenomen, maar van Rudolf van Blois, gezegd Cocq, die in het midden der 13de eeuw bij graaf Otto II in blakende gunst stond en de stamvader werd van de wijd vertakte en rijk gegoede familie de Cocq, waartoe ook de Isendoorns behooren. Naar men zegt, moet het afbeeldsel van Maarten van Rossem, dat wij hier aantreffen, echt zijn. Ook het portret zijner zuster, uit wier

IN 'T KASTEEL DE CANNENBURGH, VAASSEN.

nalatenschap de Kannenburg aan haar' zoon Johan van Isendoorn à Beloy's werd toebedeeld, wordt er gevonden.

Uit de zaal komen wij in de 'winterkamer', een kleiner vertrek, met twee ramen aan den voorgevel. Herinneren wij ons 'de stove' niet, waar 't gezin het gure jaargetijde plagt door te brengen? 't Ziet er overigens hier zonder twijfel vrij wat aangenamer uit, dan in de dagen, toen de rook door een gat in het dak zijn' uitweg vinden moest. Dit sierlijke Japansche kastje zou op de hoeve evenmin hebben geprikt als dat goed gesneden buffet, en uit de handen der huisvrouw kwam zeker zulk borduurwerk niet, als waarmede de vingers der tegenwoordige burgvrouw deze kamer heeft versierd. Daarvan zouden wij de modellen eer te zoeken hebben in den kunstvollen arbeid der middeleeuwsche bewoonsters van 't kasteel. De 'winterkamer' heeft gemeenschap met den hoektoren en met de 'wapenkamer', wier ramen in den zijgevel zijn geplaatst en op het plantsoen aan de overzijde der gracht uitzien. In een diepe nis worden eenige oudheden en merkwaardigheden bewaard. Een vuursteen mes, in het park gevonden, eenige urnen, in den omtrek opgedolven, spreken van de oudste bewoners dezer landstreek. Eigenaardig is 't 'versteende brood', een stuk steen, dat inderdaad misleidend op brood gelijkt. Er schijnt intusschen geen legende aan verbonden, zooals aan dat te Gouda. Voorwerpen, als van Maarten van Rossem afkomstig, worden er in niet geringen getale vertoond. Groote zadels, paardentuig, ruitlarzen, zware sporen, een klein kanon, - wel wat modern voor zijn' tijd - pistolen, met vuursteen, die nog honderd jaar later niet gebruikt werden - en in 't midden Maartens schedel. Is die echt? Toen de geweldige maarschalk van hertog Karel van Egmond en van keizer Karel V in 1555 te Antwerpen aan de pest gestorven was, werd het lijk naar zijne heerlijkheid Rossem overgebracht en daar in den grafkelder in de kerk onder een prachtig praalgesteente bijgezet. Een Spaansch soldaat brak in 1599 de lijkstoot open en haalde 't gebeente er uit. Op aansporing zijner krijgsmakkers, wier eerbied voor den doode grooter was dan de zijne, heeft hij het weêr in de kist gelegd. Maar volgens de familie-overlevering heeft hij den schedel mede genomen naar 's Hertogenbosch, waar die door de aanverwanten werd teruggeëischt, om voorts op den Kannenburg te worden bewaard.

Aan de wapenkamer grenst een lage toren van slechts ééne verdieping, en een klein kabinetje, waarin wij een oud geschreven muziekboek met de psalmen, een manuscript met koperplaten, benevens een antiek kastje, een' hertekop en een paar pistolen vinden. En nu gaan wij denzelfden weg terug, om door de groote zaal den hoofdtoren met den trap te bereiken, en de fraaije, daarnevens liggende zaal, die versierd is met een aantal kunstwerken van allerlei aard: porselein van Sèvres en Saxisch aardewerk, snijwerk in ivoor en gedreven zilver, verlakt en mozaïk, schilderijen en een' kostbaren Venetiaanschen spiegel. Wij hebben daarmede de vertrekken der benedenverdieping, voor zoo ver zij den bezoeker vertoond worden, gezien. De torenkamers en de kamers aan deze zijde der groote zaal blijven gesloten, maar wij kunnen niettemin de inwendige verdeeling van het kasteel ons genoegzaam voorstellen. De breede, steenen wenteltrap leidt ons naar boven, naar de ouderwetsche, deftige slaapkamers, waar de reusachtige ledekanten staan, bedekt met rijke damasten sprijen en met kostbare zijden gordijnen omhangen, waar kunstig geborduurde kussens en zittingen der hooggerugde stoelen met adellijke wapens pronken, waar kastjes, met ivoor ingelegd, of met

beschilderde en op zijde geborduurde paneelen prijken. Ook enkele schilderstukken vinden wij er, waaronder een portret van keizer Karel V en een kabinetstukje van Jan Steen; maar wat in een der vertrekken vooral de aandacht trekt, dat zijn de uitstekend schoone en voortreffelijk bewaarde gobelins, zoo frisch en ongeschonden, alsof zij gisteren pas aan de wanden waren opgehangen. 't Zijn meestal goed uitgevoerde tooneelen uit het volksleven, - boerenkermissen en dergelijken - die er op voorgesteld zijn, in levendig gekleurde randen gevat. In deze prachtige wandtapijten bezit de Kannenburg een' schat van groote waarde.

Kasteel „De Cannenburgh”. Vaassen o/d Veluwe

Behalve de eenvoudig gemeubelde biljartkamer en de uit den aard der zaak nog eenvoudiger mangelkamer, bevat de bovenverdieping nog twee in hunne soort niet onbelangrijke vertrekken, - de bibliotheek, wier kasten langs de muren eenige honderden boekdeelen bergen, waaronder een fraai exemplaar van den Atlas van Blaeu en een bijbel van Robertus Stephanus, in 1528 uitgegeven, en de slotkapel met altaar en bidstoelen en met den stamboom der familie d' Isendoorn, vol gekleurde wapens. Tegenwoordig is 't alleen een huiskapel ten behoeve der bewoners, die evenals alle Isendoorns de R.C. godsdienst belijden, maar tot omstreeks het midden der vorige eeuw werd hier voor de Catholieken uit den omtrek dienst gedaan. Later werd het huis Oosterhuizen (of Oosterhoff) daartoe ingerigt, totdat in 1830 eene kerk voor de Roomschegezinden werd gebouwd. Na een' blik in het torenkamertje boven den vroegeren ingang, waarin wij, benevens een' antieken schoorsteenmantel, nog een' geharnast mansportret en dat van eene dame met een kind aantreffen, dalen wij den trap weêr af en de zaal deur opent zich, om ons uit te laten. Van ons bezoek op den Kannenburg nemen wij een' aangenamen indruk mede, maar wij kunnen de vrees niet van ons zetten, dat ook de dagen van dit edel huis zijn geteld. De weduwe van den laatsten Heer heeft het vruchtgebruik van

het kasteel en het aangrenzende park met de omliggende landerijen, maar de nalatenschap zelve verviel aan verre bloedverwanten in den vreemde, die alles, waarover zij beschikken konden, hebben verkocht. Vandaar, dat de uitgestrekte bosschen zijn geroooid, dat het zware hout op de singels is gevallen en ook de merkwaardig hooge boomen bij de brug van het voorplein zijn geveld. Al is het slot ook nog volkomen bewoonbaar en stevig genoeg in zijn muren en bindten, om 't menig jaar te kunnen uithouden, de omtrek is te veel van zijn uitnemendst sieraad beroofd, dan dat de aloude burgt nog een aantrekkelijke woonplaats zou zijn voor een adellijk geslacht, niet door familie-overleveringen en herinneringen er aan verbonden. En nog meer zal het lijden, als ook de aangekondigde verkoop van het houtgewas in het park doorgaat. Daar, in het omrasterde park, als de Wildbaan bekend, kunnen wij nu nog de wel verwaarloosde en slecht onderhoudene, maar toch nog altijd schoone overblijfselen van 't voormalige lustplantsoen opmerken. Menig fiere stam is reeds gestorven, maar frisch en krachtig rijst er nog steeds menig eerwaardige eik en menig forsche beuk, menig breedgetakte plataan en menig lommerrijke kastanje uit den ruig begroeyden grond. De vijvers zijn bijna digt gewassen, maar met wat smaak en wat kosten zou van 'de wildbaan', gelijk zij thans nog is, een heerlijk plekje zijn te maken. Reeds jaren lang werd echter door de bezoekers van den Kannenburg met leedwezen opgemerkt, dat de hand zoo weinig aan de schoone bezitting gehouden werd. Wat groeijen wilde, groeide; wat vallen wilde, viel; sinds lang was de hertenkamp zonder herten, het voorplein zonder bloemen; en vond de landschapschilder in de groote, wilde bosschen, wat hem ieder oogenblik in verrukking bragt, dwaalde de vriend eener woeste, indrukwekkende natuur met eerbied onder de hooge en digte loofgewelven dier eenzame wouden rond, in de onmiddellijke nabijheid van het kasteel zou het oog gaarne wat minder teekenen hebben gezien van wat de moedeloosheid van een ten ondergang neigend edel geslacht scheen te zijn, en wat minder voorboden van de aanstaande verdwijning van een der merkwaardige burgten, die ons vaderland nog heeft aan te wijzen. Langs het voorplein en de wildbaan loopt de grintweg, die ons uit het dorp naar het slot bragt, nog een eindweegs voort, om weldra in een' ouden zandweg over te gaan. Als wij dien hielden, dan zouden wij, steeds in westelijke rigting voortgaande, uitgestrekte overblijfsels dier bosschen aantreffen, waarmede eertijds dit deel der Veluwe was bedekt. Zij worden als van ouds gemeenschappelijk bezeten, en gebruiken, overeenkomstig met die welke wij reeds in het Putter bosch leerden kennen, zijn ook hier nog in zwang. Het grootste bosch is dat van Gortel, aan wiens oostelijken zoom, tegen de helling der heuvels, de niet onaanzienlijke buurschap van dien naam is gelegen. Men kan er de -trouwens niet zeer merkwaardige - Prinsentafel en Prinsenkuil gaan bezoeken, beiden de herinnering bewarende aan prins Willem II, die, bij zijn vertoef op het jagtslot te Dieren, meermalen de boerenhuizinge van zijn' secretaris Constantijn Huygens te Beekbergen met een bezoek vereerde en dan in deze, nog altijd wildrijke bosschen, een zeer gewaardeerd jagtveld vond. De tafel is van zoden en de daarbij geplaatste bank desgelijks. De kuil, waarin het maal werd aangerigt, is een kuil, gelijk er meer op de Veluwe worden aangetroffen en, evenals de anderen, door de volksoverlevering als een schuilplaats van Heidens aangewezen. Wij behoeven dus om de wille daarvan onze wandeling niet herwaarts uit te strekken. De bewoners van het een uur verwijderde Epe komen er des zomers gaarne een' langen dag onder het lommer doorbrengen, en bij zulke, ongetwijfeld hoogst aan-

gename, buitenpartijtjes, is de kuil doorgaans nog de landelijke eetzaal. Merkwaardiger is de kuil aan den rand van den Vreebosch, of, juister misschien, in het noordelijke deel van dat bosch, dat als de Barndt bekend is. Daar ligt de Dobbe-Gelle. Ongeveer honderd el lang, vijftig breed, vier of vijf diep, strekt hij zich uit van het N. naar het Z. Aan het N. einde is een kleine waterkom; in de Z. helling een vierkante ruimte met een zodenbank. De rand van fijne dennen, die 't geheel omringt, is van jonge dagteekening, evenals de den, die uit de bank oprijst. Maar de plaats zelve moet reeds in overoude tijden van beteekenis zijn geweest. Jaarlijks vergaderen er de maalmannen onder voorzitting van den holtrigter, om de belangen te behandelen van het bosch, dat ten deele uit opgaand geboomte, maar grootendeels uit akkermaalshout bestaat. 'Onder den gewijden boom beraadslaagt men en maakt er wetsbepalingen, die met een "dobbe" worden bekrachtigd, dat is: men drukt den duim tegen den stam van den geheiligden boom en dat is als een zegel gezet op het genomen besluit.' Aldus schetst onze Hofdijk¹ een Meispraak der geërfden voor meer dan duizend jaar. Anderen verklaren 'dobbe' voor hetzelfde als 'kuil, waarin water staat.'² Met het raadselachtige 'gelle' schijnt niemand regt weg te weten. Wordt de naam van den Vreebosch met regt van de godin Freija afgeleid, dan zouden wij hier vermoedelijk wel eene overoude offerplaats mogen zoeken. De Vreebosch ligt anderhalf uur van Vaassen en ons dus welligt wat ver van den weg, zoodat wij, na ons bezoek aan den Kannenburg, den terugtogt aanvaardden. Laat ons dat intusschen niet doen, zonder de singels van het kasteel te hebben rondgewandeld en het oude gebouw aan alle zijden te hebben gezien. Bouwkundige versierselen vinden wij noch aan de zijgevels, noch aan den achtergevel, maar ernstig en statig ligt het met zijn donkere muren, die het hooge leijen dak dragen, in de breede gracht. Vooral aan de achterzijde maakt het nog een indrukwekkende vertooning tusschen enkele tot dus-

ver gespaarde eiken van merkwaardige hoogte en reusachtigen omvang, wier knoestige takken tot in het water neerhangen, en al steken de schrale, jonge sprietten, op den buitensingel geplant, daar treurig tegen af, al voelen wij ons weemoedig gestemd bij de herinnering aan de trotsche laan, die wij hier vroeger hebben gekend, wij overzien van hier toch de slotgebouwen met wat hen omringt, van een punt, waarop zij nog altijd treffend uitkomen, en de kerktoren in de verte, boven de daken en boomgroepen van Vaassen, werkt er toe mede, om een aantrekkelijk tafereel te vormen, dat ons lang aan de plek gekluisterd houdt.

Wenschen wij denzelfden weg naar Apeldoorn niet terug te nemen, dan kunnen wij òf een binnenpad over de heide kiezen, òf langs het kanaal, dat de Grift in zich heeft opgenomen, ons punt van uitgang weêr opzoeken. Wij slaan dan bij Vaassen den grintweg naar Terwolde en Deventer in en komen de R.C kerk voorbij, evenals de Amsterdamse kopermolen, die tegenwoordig een papierfabriek is. Bijzonder aanbevelenswaardig is echter de vrij eentoonige togt langs het kanaal niet. Om eene lange, regte vaart te zien, komen wij niet op de Veluwe. Daar zoeken wij bosschen en heiden, heldere beekjes en geheimzinnige meertjes. Daar volgen wij liefst het rulle zandspoor onder de dennen, of het smalle voetpad tusschen de bloeiende ericastruiken. Wij behoeven daarom de groote voordeelen niet over het hoofd te zien, aan de schrale en afgelegen Veluwe door dezen waterweg geschonken. Waren reeds onder koning Lodewijks regering de plannen gemaakt en de kosten berekend, 't was de heldere blik van koning Willem I, die de betekenis er van voor de papierindustrie en den landbouw ten volle doorzag, en 't was de beurs des konings, die grootendeels het groote werk bekostigde. Een bouwmeester van het Loo, Lysen genaamd, door wien ook de groote vijvers in het park zijn aangelegd, was de ontwerper van het kanaal met zijn vijftal sluizen, tusschen Apeldoorn en den IJsel bij Hattem. 't Gedeelte tusschen Apeldoorn en Dieren is veel later gegraven en had aanvankelijk met gebrek aan water te worstelen, totdat het allengs gelukte, ruimer toevoer te verkrijgen. Had Gijsbert Karel van Hogendorp, de wakkere en onvermoeide kampioen voor 't bevaarbaar maken van de kleine stroomen in de dorre zandstreken, de voltooiing van het werk aanschouwd, waarvan hij bij zijn verblijf op het Loo, in den zomer van 1818, het ontwerp had gezien en de wenschelijkheid had erkend, hij zou meer dan tevreden zijn geweest, als zijn oog over de schepen op 't kanaal en over de bouwlanden langs den oever was gegaan en zijn verwachting verre overtroffen was geworden.

1 *Ons voorgeslacht*, deel II, blz. 34.

2 *Geld. Volksalmanak*, 1854. Voorberigt.

Bronnen:

Jacobus Craandijk, *Wandelingen door Nederland met pen en potlood*, Haarlem 1879, deel 4, p. 353-370.

www.historischetopografie.nl

www.wikipedia.nl

De foto's zijn afkomstig uit de collectie van Frans Schumacher.

HERINNERINGEN VAN DAVID SCHERMERS

In 1984 bestond de Dorpsschool in Vaassen 150 jaar. Uiteraard zou ik bijna zeggen werd aan deze historische mijlpaal aandacht besteed; er vonden in dat jaar verschillende feestelijke activiteiten plaats. Zo werd op zaterdag 19 mei 1984 een reünie voor oud-leerlingen georganiseerd. David Schermers, ook een oud-leerling van de Dorpsschool, kwam die dag niet, maar liet wel van zich horen. Hij schreef vanuit Makuti (Zimbabwe) een brief, gericht aan de reüniecommissie, over zijn herinneringen aan Vaassen en de jubilerende school. Deze brief kreeg ik begin dit jaar via Tini Scholten, in 1984 een van de leden van de reüniecommissie, in handen. Zij vroeg mij of de brief van David Schermers misschien geschikt zou zijn voor het blad 'Ampt Epe'. De inhoud geeft een tijdsbeeld weer van Vaassen in de jaren dertig van de vorige eeuw. Aan het verhaal heb ik ter illustratie een aantal foto's toegevoegd.

Maar voordat we de brief gaan lezen, nog enkele gegevens over David Schermers, verkregen via zijn broer Peter. David werd op 8 maart 1927 geboren in Vaassen en bracht daar zijn jeugd door. Hij moest in 1947 als dienstplichtig wachtmeester bij de huzaren naar Indonesië. Teruggekomen volgde hij de Landbouwschool Deventer en vertrok daarna naar Rhodesië (het huidige Zimbabwe) waar hij tot 1998 bleef. Daar is hij ook getrouwd (met een Nederlandse vrouw), kreeg drie kinderen en later zes kleinkinderen. In 1998, na nare ervaringen in Rhodesië, vertrok hij met zijn vrouw, oudste dochter en haar man naar Frankrijk (Dordognedal, 50 km oost van Bordeaux). Gezamenlijk hebben ze daar twee huizen gebouwd, waar David tot zijn dood, hij overleed op 2 juni 2003, is blijven wonen. Zijn vrouw, dochter en schoonzoon wonen er nog.

Frans Schumacher

De brief

Hoe kort is 50 jaar maar, vergeleken met de 150 jaar die de Vaassense dorpschool nu bestaat, maar toch voel ik me verplicht om te proberen mijn herinneringen neer te schrijven die meer dan 50 jaar teruggaan. Misschien zal het nodig zijn om enkele feiten toe te lichten, dat doe ik dan tussen haakjes voor de mensen die niet met die feiten meer op de hoogte zullen zijn.

Herinneringen...

Ineens komen zij, de herinneringen aan een tijd die voorgoed voorbij is, herinneringen aan een jeugd die nooit meer terugkomt. En als ze komen, accentueren ze het feit dat je ouder wordt en dat wat achter je ligt nooit meer kan terugkomen. Dat geeft je een gevoel van weemoed naar een tijd toen alles nog voor je lag en je

beseft meer dan ooit hoe een leven voortsnel. Mensen en dingen die verdwenen zijn, het leven is voortgegaan, maar als kleine schilderijtjes blijven de herinneringen aan die mensen en dingen en toevallige kleinigheidjes belichten ineens wat diep in de verborgen geheimen van de gedachte ligt.

Het gevoel van geborgenheid dat een kind kent, komt men in het verdere leven nooit meer tegen. Altijd is er argwaan, verdriet en de hardheid van het leven. Als kind ken je dat niet, het wordt opgevangen door de ouders die zoveel mogelijk verhoeden dat het kind er mee geconfronteerd wordt, die herinneringen als kleine schilderijtjes bevestigen dat.

Het rustige dorp waar iedereen elkaar kende, het verkeer bleef beperkt tot zo nu en dan een voorbijgaande auto, aan het nummer kon je zien uit welke provincie hij afkomstig was. Net zoals het kind de geborgenheid kende, zo kende het dorp dat ook. Er was de routine van het dagelijkse leven, die in de ogen van het kind romantisch en goed was. De groenteman die voor dag en dauw zijn groente oogstte en op zijn wagen pakte en er dan mee langs de huizen kwam, het paard voortsjokkend langs de straat. Het praatje met de huisvrouw over de beschikbare groente, het trots vertonen van een nieuwe oogst, het afwegen, het rinkelen van wat kleingeld en dan ging het verder de huizen langs. De kalme gang van het paard symboliseerde de rust die het leven toen nog kende. De voorbij jakkerende auto werd gezien als een vorm van contact met de buitenwereld, het hoorde bij de geborgenheid van het leven en speelde zijn rol.

De kruidenier op zijn fiets met grote mand voorop, waarin alle waren gepakt waren en altijd weer de verrassing van het kleine zakje snoepgoed speciaal voor de kinderen, wat de aflevering vergezelde. De blijdschap om iets kleins die je als kind kende en de uitbundigheid die ermee gepaard kon gaan als het kleine groter was dan het gebruikelijke.

Willem van Tongeren voor het huis van dokter Schermers (1939)

Het plotseling verschijnen van een bedelaar (Willem van Tongeren), je was er bang voor en enige vorm van toenadering moest je proberen te vermijden. Oud en versleten sukkelde het tandeloze mannetje de huizen langs, hij verkocht schoenveters. Eens bood hij mijn broer een pruim aan, maar wat een teleurstelling toen het een pruimtabak bleek te zijn, wij kenden maar een soort pruim. De herinnering leeft voort, het mannetje zelf is al lang van deze aarde verdwenen.

Het voor het eerst naar school gaan, wat al gauw een deel van de dagelijkse routine ging vormen, het samen naar school lopen met vriendjes langs de huizen. Het altijd weer willen lopen over een hoge bakstenen stoep voor een van de winkels, waarvan je vaak met een snauw werd weggejaagd als je met je neus tegen de ramen daarop een vette vlek maakte (de winkel van Oppelaar, de groenteman).

De noordzijde van het huis met groentewinkel 'Het Fruithuis' van Oppelaar

Nu staat daar een galanteriewinkel, tussen de Sallandsche Bank en de apotheek). De hoge stap die je moest afspringen aan het eind van die stoep (aan de andere kant van dat gebouw was vroeger de boekwinkel van Cieraad).

Een paard op hol, de wagen wild slingerend er achter, over een hele lengte werd een houten afrastering geveld eer het beest tot stilstand gebracht werd (de tuinafrastering van de tuin van de Eekmars waar toen de Ten Kate's woonden).

Het overlijden van een oude dame in een van de huizen langs de straat (Oranjestein voordat kapper Bosch er een winkel van maakte; nu is daar een sigarenzaak op de hoek van Hoofdstraat en Kosterstraat en de daarop volgende vendutie. Er waren Keulse potten met ingemaakte boontjes waarvan de vreemde zure geur ineens een vreselijke associatie met de dood vormde. De automaat waar je voor vijf cent een chocoladereep kon kopen. Op een dag was er iets verkeerd en kwamen er eindeloos veel repen door het kleine luikje omlaag vallen. Het blijde

VAASSEN, — Dorpsstraat.
Villa Eekmars.

gevoel van deze extra goede koop was echter maar van korte duur toen de eigenaar zijn belangen kwam behartigen (Polak, later was Marchal daar gevestigd en er naast was de sigarenwinkel van Labberton).

Op warme zomers werd de sproeiwagen gebruikt om van de niet-geasfalteerde straten het stof weg te spoelen. Bij een sloot (waar het bruggetje naar het

Groet uit VAASSEN, — Oranjestein.

Kersendijkje over het water naast de Kastanjelaan liep, nu Julianalaan) werd het water er ingepompt en dan ging het voertuig, door belangstellende jeugd gevolgd, de straten af. Het trouwe paard moest steeds maar met zijn kop schudden om de vliegen weg te jagen, waarbij de oogkleppen van leer een klapperend geluid maakten. Een paard dat met zijn kop schudt is genoeg om deze oude herinneringen weer omhoog te halen. Juist dergelijke kleine dingen belichten ineens weer een facet uit die lang vervlogen dagen. Als kleine heldere plaatjes lichten ze op. Het rinkelen van een bel en daar komen de herinneringen aan de kermis. De hele Hoofdstraat werd dan voor verkeer afgesloten en de kramen stonden in lange rijen aan weerskanten van de straat en op het marktplein verschenen draaimolens, schommel en zo meer. De oude auto's die gebruikt werden, waren voor ons een grote attractie, wat eens statige en deftige limousines geweest waren, werden daar als trekkers voor alle wagens gebruikt. Soms moesten we helpen met een of ander, wat dan een vrijkaartje voor een van de vele gemakkelikheden kon opleveren. En als de kermis dan eenmaal begon!!! Het bellen van de draaimolens, de door elkaar heen spelende draaiorgels, roepende en schreeuwende mensen, de knallen van de 'Kop van Jut', de geur van oliebollen en vis, en de dichte massa mensen dringen bij het in- en uitgaan van de draaimolens, het blijde herkennen van een vriend die daar in snelle vaart ronddraaide. En dan het schommelen van de opgeschoten jongens, met veel bravoure, die daarmee hun meisjes wilden imponeren. Vaak moest de eigenaar dan de remplaat aanzetten om te verhoeden dat zo'n schommel door het tentdak naar buiten zou zwaaien. Met hoeveel respect keken we er naar en wat een ontzag hadden we er voor. Als ze nog leven, zijn het nu oude gebogen mannetjes misschien, met zelf soortgelijke herinneringen, al wat er nog is overgebleven van die dagen van uitbundige jeugd. De anticlimax van het weer verdwijnen van al die vreemde lieden, de rommel die achterbleef paste goed bij de algehele atmosfeer van bedroefdheid over het voorbij zijn van dit alles.

De stilte van de avonden, zo nu en dan eens een tinkelende fietsbel als iemand de hoek omging van het nauwe straatje tegenover ons huis (vroeger ging wat toen de Kerkweg heette, daar van de Hoofdstraat af, pal tegenover het aloude doktershuis wat er nu nog staat), soms daarbij alleen maar bijgelicht door een carbid- of kaarslantaarn. Onze dienstbode had een carbidlantaarn op haar fiets en ik herinner me nog levendig wat een werk het was om die aan het branden te krijgen, het ruisen van het gas en de stank van het carbid. Aan weerskanten van de lamp waren een rood en een groen glaasje, zoals de lichten op een schip.

In de tijd van sinterklaas waren er etalageversieringen bij de winkels, waarbij dan een prijs werd uitgereikt voor de beste etalering. Met hoeveel trots vertoonden die kleine zelfstandige winkeliers hun waren en wat kwamen wij onder de indruk van al dat moois. Soms moesten we in de sneeuw lopen, die onder de voeten knerpte. Wat was het dan koud en het gevoel van intense behaaglijkheid wat je had als je weer in de warmte van het ouderlijk huis terug was, zou je later in je leven nooit meer in een zelfde mate ondergaan.

Eens werd er aan de kerk verbouwd, er moest een nieuwe consistoriekamer gebouwd worden. Bij het graven van de fundaties kwamen er toen doodshoofden

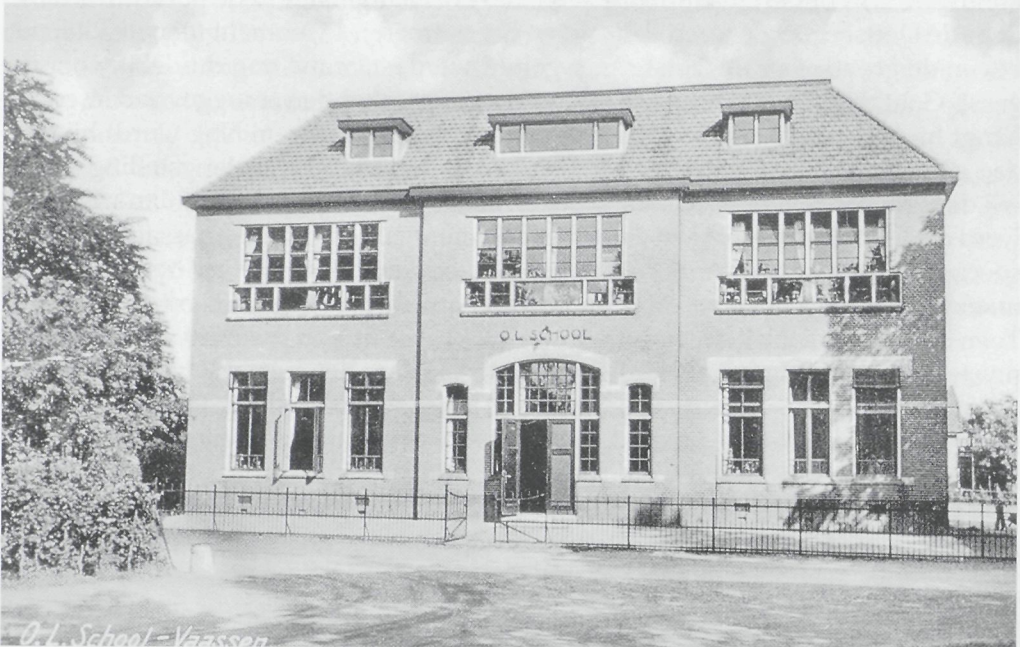
te voorschijn, nog van het oude kerkhof dat vroeger om de kerk heen was. Sommige van die doodshoofden zaten nog in de grond, waarbij ze half uitstaken als ronde bollen. Om ons voor de verschrikking van de dood te beschermen, antwoordden de werkers op onze vraag wat dat voor dingen waren, dat het Edammer kaasjes waren en als kind aanvaard je wat een volwassene je vertelt. Het kwam nooit in je op waarom men die kaasjes dan in de grond liet zitten.

In de toren van diezelfde kerk hingen de twee grote klokken. Een heel grote gemaakt door Gerardus van Wou viel onder Monumentenzorg en toen later de oorlogsdreiging begon, verscheen er een aankondiging in verschillende talen in de toren om te verkondigen dat die klok een monument was. De kleine klok die elke dag om twaalf uur geluid werd en ook op zondagen om de kerkdiensten aan te kondigen, was ouder, maar droeg geen makers naam. Later in de oorlog werd die door de Duitsers uit de toren gehaald en het ontroerende moment toen de klok net boven de grond voor de laatste keer geluid werd, staat me nog duidelijk voor de geest. Gelukkig werd die klok na de oorlog ongeschonden teruggevonden en nu hangt hij weer naast zijn beschermde soortgenoot in de toren. Nog wordt hij elke dag geluid, maar niet meer met de hand zoals vroeger. Met belangstelling zagen wij destijds dat luiden en soms mochten we helpen. Als je het touw dan vasthield werd je de lucht ingetrokken door het zwaaien van die zware massa. Bij enkele speciale gelegenheden werd de grote klok geluid en daarvoor was heel wat meer mankracht nodig. Toen we later ouder waren, mochten we wel eens de toren op. Toen zagen we voor het eerst die grote klokken aan hun zware balken hangen, mysterieus en stoffig in het halfduister. Ook was daar het uurwerk van de klok die aan de buitenkant twee wijzerplaten had. Als het slagwerk sloeg, terwijl we dichtbij de klok waren, was het geluid haast oorverdovend. Langs steile ladders kwam je dan boven in de spits en vanuit het kleine luikje aan de oostkant zag je dan het hele dorp aan die kant beneden je liggen, met alle bekende straatjes en gebouwen.

In de kledingzaak naast ons (Bervoets) was toen wel eens een film van Carps naai-garen. In dichte drommen stonden wij kinderen dan voor de etalage te dringen om dat te kunnen zien. Ook was er wel eens een film van de zending in de kerk. Het maakte zo'n diepe indruk dat er dan wel eens kleine kinderen waren die in hun broek plasten, zo maar in een van de banken, waaruit het dan klaterend op de ste-nen vloer terecht kwam.

Maar als een vast patroon zijn de herinneringen aan de school door dit alles heen geweven, zoveel van je kindertijd bracht je in die school door. Er was toen nog een omheining aan de voorkant van de school en dat ijzeren hek liep helemaal het schoolplein langs, tot aan het huis van meester Horstman achter de school.

Bij vorst voelden we soms met onze tong hoe koud het ijzer wel was, je moest dan oppassen dat je tong er niet aan vast vroom. Op het schoolplein stonden twee pom-pen waaraan aan een ketting drinkmokken hingen. Vaag herinner ik me ook nog dat achter op het schoolplein een grote boom stond waarvan de wortels aan de voet boven de grond lagen, die waren glad gesleten door de steeds er op zittende kinderen. Bij 'mes, schaar en bril' deed de afrastering uitstekend dienst om de voorste man de nodige houvast te geven. Het fluitje als het speelkwartier afgelo-pen was, in dichte drommen gingen we dan naar binnen. Zoveel namen van het onderwijzend personeel zijn nu nog in me blijven hangen; juffrouw Stegink, juf-frouw Beernink, meester Salverda, meester Van Gulik, meester Palm.

Juist vanwege de oude tradities die die meester trachtte te handhaven, heeft hij de levendigste herinneringen achtergelaten. Het orgeltje met het groene kleed erover heen dat voor in de klas stond, het op leien schrijven van de jongens eens per week, als de meisjes handwerken hadden. Het was een eer als je die leien aan het

Klassenfoto met David Schermers, bovenste rij, tweede van rechts (1938)

begin van de lessen mocht uitdelen. Hierdoor maakte ik eens de eerste kras op het splinternieuwe horloge dat ik voor mijn tiende verjaardag gekregen had, toen ik de stapel leien die tegen de muur achterin de klas stond optilde. De rijtjes om aardrijkskundige namen te onthouden werden eindeloos opgedreund totdat meester Palm zei dat de blaasbalg leeg was. En dan meester Horstman, de eerste kennismaking met een vreemde taal (Duits was toen een vak in de zevende klas) en het voorlezen op vrijdagmiddag waar we zo ademloos naar luisterden. De naam van een van die verhalen herinner ik me nu nog, maar wat er in *De man die niet griezen kon* gebeurde, ben ik allang vergeten.

De jaargetijden regen zich aaneen, de tijd snelde voort en er kwam een einde aan die jeugd. Maar de herinneringen er aan blijven. Flitsen van iets wat voor altijd voorbij is.

D. Schermers
Makuti, Zimbabwe

LIJKWAGENVERENIGING 'OENE'

Jan Kiesbrink

Enige tijd geleden werd ik benaderd door een oude mevrouw uit Oene, die mij het penningmeesterarchief van de Lijkwagenvereniging 'Oene' te Oene aanbood. Haar man was jarenlang penningmeester van deze vereniging geweest. Bij het ruimen van haar huis kwam ze deze bescheiden tegen en vond het onjuist om deze bij het oud papier te zetten. Natuurlijk reageerde ik positief en heb de doos met spullen opgehaald. Ik stelde haar voor deze na inzage door mij over te dragen aan het Streekarchief te Epe. Ze vond dat een prima idee. Zo is gebeurd.

De doos doorsnuffelend kwam ik toch wel interessante gegevens tegen. De Lijkwagenvereniging werd opgericht in 1947. Het bestuur bestond uit de heren H. Niemeijer, voorzitter, D.R. Westerink, secretaris, D. Roelofs, penningmeester, en D.J. Dalhuisen, J. van Suijdam en Van Voorst, leden. De heer Van Suijdam fungeerde ook als tweede secretaris. 67 leden meldden zich bij de vereniging aan. Penningmeester Roelofs werd later opgevolgd door de heer Albert Noppers, van beroep meteropnemer en verzekeringsagent, die zich op voortreffelijke wijze van zijn taak kweet.

Op 21 mei van dat jaar kwam de vereniging in het bezit van een lijkwagen, die in Oene werd gestationeerd. De lijkwagen kostte f 1025,- en voor halen f 55,35. Tuigen f 315,- en paardendecken en pluimen f 250,-. Alles bij elkaar f 1645,35. De heer Van Voorst was met de verzorging van de lijkwagen belast. Al vrij snel daarna verliet hij Oene en verhuisde naar IJsselstein. De heer D.R. Westerink werd bereid gevonden de wagen voorlopig te verzorgen. De algemene indruk van het bestuur was dat de wagen er netjes uitzag en zeker in een behoefte voorzag. Na enige tijd werd de lijkwagen verzorgd en bereden door de heer Hendrik van der Snel van de Deventerweg (toen K 291).

Statuten

LIJKWAGEN-VERENIGING „OENE”

Aandelen-kapitaal f 2500.-,
verdeeld in 500 aandelen ieder groot f 5.-.

BEWIJS VAN AANDEEL
N° 120
Groot **VIJF GULDEN.**

Ten name van: *Wesent. Mew. Diaconis te Oene.*

Zonder ondertekening geen waarde.

OENE, 17 Mei 1947

De Voorzitter: *[Handwritten Signature]* De Secretaris: *[Handwritten Signature]* De Penningmeester: *[Handwritten Signature]*

De infloting zal jaarijks plaats hebben tot een bedrag dat ieder jaar opnieuw zal worden vastgesteld.

In de ledenvergadering van 26 februari 1948 werden statuten en een reglement vastgesteld. Elk bestuurslid kreeg hiervan een afschrift. De leden konden te allen tijde inzage vragen bij een van de bestuursleden. Er was geen geld om deze in druk te laten verschijnen en onder de leden te verspreiden. De voorzitter kwam met het idee om voor het vervoer van een lijk van een bestuurslid slechts een kwart van de kosten in rekening te brengen. De ledenvergadering was hiertegen.

Contributie

De ledenvergadering besloot in 1955 voor het eerst een contributieverhoging toe te passen. Op voorstel van het bestuur werd de contributie van 50 cent met 100 procent (!) verhoogd naar één gulden (nu zou dit neerkomen op € 0,45) per lid.

Aandelen

Omdat de aanschaf van de lijkwagen gefinancierd moest worden, besloot het bestuur om aandelen uit te geven. Er werden 500 aandelen van vijf gulden op de markt gebracht. Op 26 februari 1948 waren er bij 148 aandeelhouders totaal 413 aandelen uitgezet. Enkele bekende namen zijn: schoenmaker T. Tenkink, winkelier H. Heering, molenaar G. Witteveen, F.A.G. Nooteboom, enz. Zes aandeelhouders waren geen lid van de vereniging. De plaatselijke hervormde predikant, ds. J.T. Doornenbal, was een van hen. Ook de diaconie van de Hervormde Kerk van Oene was grootaandeelhouder. Daarnaast waren zes leden geen aandeelhouder. Bestuurslid Van Voorst heeft zich zeer verdienstelijk gemaakt met het verkopen van de aandelen. Hij wordt in het jaarverslag over 1947 voor zijn grote inzet bedankt.

Jaarlijks werd een aantal aandelen uitgeloot en de houders werden hierover geïnformeerd met de mededeling dat men voor een bepaalde datum het aandeel kon inwisselen bij de penningmeester. Na die datum zou het aandeel als geschonken worden beschouwd, waarvoor in dezelfde mededeling bij voorbaat al werd dankzegd. Veel aandeelhouders lieten de termijn verlopen en schonken daarmee hun aandelen à vijf gulden aan de vereniging.

Bij de N.V. Nieuwe HAVBANK te Schiedam werd van deze door een paard getrokken lijkwagen het risico verzekerd voor wettelijke aansprakelijkheid bij schade aan:

- * één persoon tot f 10.000,— per gebeurtenis;
- * aan meerdere personen totaal f 20.000,— per gebeurtenis; en
- * voor f 5.000,— per gebeurtenis bij schade aan goederen van derden.

Het bestuur creëerde de mogelijkheid om gebruik te maken van volgrijtuigen. Als voor een begrafenis de lijkwagen werd gevraagd, kon men ook volgrijtuigen bestellen. Die waren er in twee klassen: een eerste en een tweede klas.

Voor het gebruik van de lijkwagen voor een begrafenis werd 25 gulden in rekening gebracht. Een volgrijtuig kostte een tientje. Ook het kerkklokkluiden werd door de vereniging betaald en doorberekend (10 gulden per begrafenis).

Stalling

De lijkwagen kreeg een plekje in een schuur achter de fietsenwinkel van D.R. Westerink aan de Horthoekerweg. Hij hield de wagen schoon en maakte de zwar-

De Vaassense lijkwagen is hier juist bezig het spoor aan de Deventerstraat over te steken, op weg naar de kerk en de begraafplaats op de Oosterhof

LIJKWAGENVER. „OENE”

Algemene vergadering

voor leden en aandeelhouders

BELANGRIJK !

Het bestuur is genoodzaakt om na de gewone agendapunten een reorganisatieplan ter sprake te brengen, vandaar dat het de leden verzoekt om aanwezig te zijn.

De vergadering wordt gehouden op maandag 24 juni in café H. Post, aanvang 8 uur.

Het bestuur.

te lijkwagen voor een begrafenis bovendien netjes stofvrij. Voor de stalling en het onderhoud ontving hij een vergoeding van één gulden per week.

In later jaren werd de lijkkoets gestald bij Hendrik van der Snel aan de Deventerweg in een speciaal met eternietplaten afgetimmerde ruimte in een veldloods. Dit gebeurde om de ruimte zoveel mogelijk stofvrij te houden. De koetsier kon dan thuis alles gereedmaken. Nog jaren noemden ze op de boerderij deze ruimte het 'lijkwagenhuisje'.

Paarden

De lijkkoets werd getrokken door twee paarden. Aan de halster werden ze naar de Horthoekerweg geleid en daar opgetuigd bij Westerink achter de winkel. Dat was een heel werk met een uitgebreid tuigwerk

Uit de pers: 21 juni 1963

en grote kleden en hoofdtoi. Als de paarden aankwamen, kregen ze van mevrouw Westerink een koekje. De paarden wisten dat en waren zo mak als een lammetje. Na de begrafenis kregen ze opnieuw een koekje, werden dan van kleden en tuig ontdaan en keerden naar huis terug.

Als er één paard ziek werd, moest er een paard bij geleend worden. Jannes Dalhuisen van de Deventerweg 5 stelde zijn paard dan beschikbaar. Die twee paarden moesten echt aan elkaar wennen.

Koetsier in hitte en koude

Omdat zowel de koetsier als de paarden in het zwart waren aangekleed, was dat op warme zomerdagen wel een probleem. Onder de zwarte hoge hoed verscheen menig zweetdruppeltje, als de zon stond te branden op de zwarte lange jas.

Ook de beide paarden, die onder lange zwarte kleden liepen, hadden het dan te kwaad. Bij een lange begrafenistocht liepen de zweetstraaltjes van de paardenruggen af. De koetsier haalde weleens, als hij uit het Deventer ziekenhuis kwam, tijdelijk de kleden van de paarden en deed deze voor het dorp er weer op. Bij terugkomst werden dan de bezwete kleden aan de lijn gedroogd!

Anderzijds waren er ook strenge winters, waarop de lijkkoets in functie moest komen. Moeder Van der Snel kookte in een grote fornuispot dan veel water en deed dat in jerrycans. Deze werden in zwarte dekens gerold en op de bok van de lijkwagen gelegd, om toch nog de voeten enigszins warm te houden. Zo was er op 16 februari 1956 ook een begrafenis en vvoor het overdag nog streng. Met een warme voetenkruik was het op de bok te harden.

Begravenissen in Oene

Voordat er een lijkwagen was aangeschaft, werden in Oene begravenissen verzorgd met de kist op een boerenwagen. Coenraad Dalhuisen verzorgde dat met paard en wagen. In het verslagjaar 1947 werd de lijkwagen voor zeven gewone begravenissen ingezet. Zes waren in Oene en één begrafenis in Epe. Daarnaast

werd de lijkwagen gebruikt voor het ophalen van een lijk uit Deventer en één uit Ermelo. Oenenaren die in het ziekenhuis overleden waren, werden met de lijkwagen opgehaald. Zo'n tocht nam een dag in beslag.

De lijkwagen werd voorafgegaan door een van de kistenmakers in Oene, aannemer Hendrik Berkhoff of aannemer Dirk Roelofs. Hun looptempo en dat van de paarden verschilde nogal. Dus moesten de paarden flink worden ingehouden!

In volgende jaren werd de lijkwagen als volgt gebruikt (jaartal met daarachter het aantal begrafenissen):

1948 - 10; 1949 - 12; 1950 - 12; 1951 - 20; 1952 - 8; 1953 - 9; 1954 - 9; 1957 - 13, en twee lijken uit Deventer opgehaald. 1959 - 12 enz. (Meerdere gegevens ontbreken helaas!)

Daarnaast werd de lijkwagen ook uitgeleend aan Epe, omdat de lijkwagen daar tijdelijk buiten gebruik was wegens reparatie.

In de ledenvergadering van 24 juni 1963 (zie foto krantenberichten) werd besloten de lijkwagen af te schaffen. Volgens de notulen schafte H. van der Snel zijn paard af. Dat was aanleiding om de lijkwagen te verkopen. 'Door afschaffing van het paard door H. van der Snel is het bestuur genoodzaakt het op andere voet voort te zetten', zo lezen we. Het bestuur zou een

advertentie in *De Boerderij* plaatsen, dat de lijkwagen te koop was.

In het kasboek staat op 20 september 1963: Lijkwagen met tuig verkocht f 125,-. Een schuur (stalling lijkwagen) verkocht aan H. v.d. Snel f 550,-. Dat stemt dus overeen met het krantenartikel. dat de tractor ook in Oene het paard ging verdringen.

Na het afschaffen van de paardentractie verzorgde taxibedrijf Van den Beld uit Heerde het vervoer van de overledenen. Tot zeker 1972 is de vereniging actief geweest.

Lijkwagenereniging vergaderde

Deze week werd in café Post de jaarvergadering van de lijkwagenereniging Oene gehouden. Na de gebruikelijke verslagen volgde de bestuursverkiezing, waarbij de heren D. Dalhuisen en A. G. Riphagen werden herkozen. Als lid van de kascommissie voor 1964 werd gekozen de heer H. Vijge. De penningmeester deelde mede dat (op één uitzondering na) alle uitgelote aandelen van verleden jaar en zelfs enkele niet uitgelote aandelen aan de vereniging zijn geschonken, wat in dank werd aanvaard, omdat het de financiële positie versterkt.

De tractor, die ook in Oene het paard verdringt, noodzaakt de vereniging om met de tijd mee te gaan.

Een voorstel van het bestuur de wagen af te schaffen, mede in verband met de onderhoudskosten die aanstaande zijn, werd met algemene stemmen aangenomen. Het bestuur zal nu een overeenkomst aangaan met een bezitter van een lijkauto, die dan voor het vervoer zal zorgen. De begrafenissen worden overigens op dezelfde wijze uitgevoerd als vroeger. Ook dit kreeg de volledige instemming van de aanwezige leden.

Tot heden werd er geen verschil gemaakt tussen leden en niet-leden met de rekening. Een voorstel uit de vergadering om in het vervolg de leden een reductie te verlenen werd met algemene stemmen aangenomen.

Uit de pers: 28 juni 1963

BOEKBESPREKING: GESCHIEDENIS VAN DE MÖLLE VAN BATS TE VEESEN, 1779-2010

*Een themanummer van de Heerder Historische Vereniging, geschreven door Gerrit Kouwenhoven (Heerde Historisch, mei 2011, nr. 139 (80 pagina's)
(als los nummer te bestellen via: info@heerderhistorischevereniging.nl).*

Wie onze streekarchivaris kent, weet dat hij al jaren met veel plezier en inzet vrijwillig molenaar is op de genoemde molen. Met liefde heeft hij daarom de geschiedenis van het Veessense bouwwerk beschreven, waarin alle molenaars vanaf de bouwer tot heden in beeld gebracht worden.

Zo blijkt dat de stichter van de molen na verzet van zijn Heerder collega na drie jaar eindelijk met de bouw kon beginnen. Vanaf het begin is ook de familie Langevoord betrokken bij de molen, al werden zij pas laat in de 19e eeuw eigenaar.

Hun lotgevallen, moderniseringspogingen (stoommachine), verbouwingen, restauraties en het einde van

de molen als onmisbaar deel van de agrarische gemeenschap vormen de kern van het verhaal.

Tevens wordt de techniek van de molen in beeld gebracht, terwijl ook duidelijk wordt waarom het de molen van Bats (Lubbertus Langevoord) is.

Door een verklarende lijst van molentermen op te nemen vergroot de auteur de kennis van de molenleek. Wist u dat een luiwerk een mechaniek is om zakken op te hijsen? Als je erover nadenkt, een eigenaardige term. Besloten wordt met een genealogie van de Veessense molenaars en noten.

Kouwenhoven heeft het boek rijk geïllustreerd, waarbij opvalt dat er nog zo veel herinneringen in de molen verstopt zijn, zoals herinneringsstenen en initialen. Dankzij dorpsgenoten achterhaalde hij de vele foto's. Een vraag blijft echter wie de dame is die naast 'Jan Langevoord met paard Frans op pad' meerijdt op de bok (blz. 59).

Het boekje is een aanwinst voor onze zustervereniging, molenliefhebbers en allen die van onze omgeving houden. Het leest prettig weg. Zeer geslaagd!

EdJ

VOORJAARSEXCURSIE GROTE KERK EPE

Eef Brummel

Voor een veertigtal leden en belangstellenden vond zaterdag 28 mei jl. de voorjaarsexcursie plaats in en om de Grote Kerk te Epe. Onder leiding van de heer Jan van Zelle (tevens lid van onze vereniging) die ook de winterlezing afgelopen februari over de Grote Kerk had verzorgd, werden we op deskundige en boeiende wijze meegenomen in de eeuwenlange geschiedenis van dit monument in het centrum van Epe.

Zowel lezing als excursie waren gebaseerd op zijn in 2010 verschenen boek *Dit huis van hout en steen*, over de bouw- en interieurgeschiedenis van de Grote, of zoals de officiële benaming luidt, Sint Maartenskerk.

De excursie startte met een rondgang rondom het gebouw, waarbij in de eerste plaats de drie bouwfases van de romaanse toren, waarvan de eerste fase dateert uit het begin van de 12e eeuw (het begin ook van het ontstaan van de Grote Kerk in zijn huidige vorm) tot de derde die rond 1415 werd voltooid, aan de orde kwamen. De verschillende bouwfases zijn te herkennen aan de zogenaamd rond- en vlechtboogfriezen waarmee ze van elkaar zijn gescheiden. Het bouwmetaal waarvan de toren en het overgrote deel van de gehele kerk is gebouwd is tufsteen, lavagesteente afkomstig uit de Eifel.

Boven op de circa 20 m hoge torenspits staat het ongeveer 4 m hoge torenkruis, in de vorm van een zogenaamd moederkruis. Het wordt bekroond door een in bladgoud uitge-

voerde haan, symbool van moed, trouw en waakzaamheid. Kruis en haan zijn in 1942 gerestaureerd door de bekende Eper smid J.G. v.d. Baan.

Het is niet precies bekend wanneer de eerste klokken in de kerktoren zijn gehangen. De oudste dateert uit 1501, de zogenaamde Theodoricusklok, welke met de drie overige klokken in februari 1943 door de Duitse bezetter uit de toren werden geroofd. Momenteel hangen er in de toren weer vier luidklokken: de oorspronkelijke Theodoricusklok en drie in 1947 nieuw vervaardigde klokken.

De huidige vorm van de Grote Kerk als gotische pseudobasiliek dateert uit het begin van de 15e eeuw. Tijdens de wandeling rondom het kerkgebouw zagen we de kenmerken van de gotische bouwstijl, namelijk de spitsboogvensters met de tracteringen of het zogenaamd maaswerk. Deze tracteringen zijn met passer en liniaal meetkundig geconstrueerd in een grote figuratieve verscheidenheid. Vaak zijn het rozet- of klaverbladmotieven. In het midden van de 19e eeuw zijn verreweg de meeste natuurstenen tracteringen uitgebroken en vervangen door ijzeren ramen met blank glas. Alleen in het venster van de gerfkamer zit nog een raam met de oorspronkelijke natuurstenen tractering.

Door het afwijkende metselwerk zijn aan de noord- en de zuidkant nog goed twee toegangen tot de kerk te zien die tussen 1906 en 1909 zijn dichtgemaakt. Tussen 1750 en 1850 is er aan de kant van de Dorpsstraat een neoclassicistische toegang gemaakt, die tot aan de grote restauratie van 1962 als hoofdingang heeft dienstgedaan. Toen in 1909 de noordelijke en zuidelijke toegangen waren dichtgemaakt, werd de oorspronkelijke westelijke toegang in ere hersteld en op eerste pinksterdag, 30 mei 1909, weer officieel in gebruik genomen. Vanaf 1892 had deze oorspronkelijke toegang van de kerk dienstgedaan als stalling van de gemeentelijke brandspuit, maar er moest wel voldoende ruimte overblijven om de touwen voor het luiden van de klokken te kunnen bedienen...

Na onze rondgang rondom de Grote Kerk begaven we ons naar binnen, waarna we, na een korte pauze, waarin het monumentale Meere-orgel werd bespeeld door de organist Herman Dalhuisen, tekst en uitleg kregen over een aantal aspecten van het interieur.

De huidige plattegrond van de kerk is nog dezelfde als die van begin 1400. Alleen is er rond 1500 aan de zuidkant tegen de oostelijke zijbeuk de zogenaamde gerfkamer gebouwd, een ruimte die oorspronkelijk dienstdeed als sacristie en kleedruimte voor de dienstdoende priesters.

De vormgeving van het interieur van een kerk diende te voldoen aan twee eisen: 1) er moest een plaats zijn voor het opdragen van de mis, namelijk het koor met altaar, en 2) een plaats voor

de leken, het schip. In middeleeuwse kerken was het koor, aan de oostzijde van de kerk, de belangrijkste ruimte. Dat was ook de plaats voor het hoofd- of hoogaltaar. Schip en koor werden vaak gescheiden door een koorhek. Het koorhek in de Grote Kerk dat dateert uit 1525, heeft waarschijnlijk oorspronkelijk ook die functie gehad. Op het koor staat de hardstenen, uit twee delen bestaande doopvont uit de tweede helft van de 15e eeuw. De preekstoel, eveneens op het koor, bekroond door een recentelijk gereconstrueerd klankbord, is in 1805 vervaardigd.

De interessante vraag wanneer er voor het eerst een orgel is verschenen in de Grote Kerk kan niet worden beantwoord. In de 17e eeuw was orgelmuziek, ter ondersteuning van de gemeentezang, zeer omstreden. Wel bekend is dat er in het midden van de 18e eeuw een orgel aanwezig was. Dat het toenmalige orgel in een zéér deplorabele toestand verkeerde, is te lezen in een visitatieverslag uit 1748 waarin dat als volgt wordt vermeld: '... te Epe is een gedevaliseert orgel daar niets van overig is als de kasten, zijnde het bovenstuk zelfs van deuren ontbloom...' Het huidige orgel is gebouwd door de bekende Utrechter orgelbouwer Abraham Meere en is in 1809 met financiële hulp van koning Lodewijk Napoleon voor de som van 4590 gulden en 17 stuivers gekocht en geïnstalleerd. Op 16 juni 1809 vond de feestelijke inwijding plaats.

In de loop van de jaren hebben er verschillende restauraties aan het orgel plaatsgevonden. In 1994 volgde, onder leiding van Stef Tuinstra en uitgevoerd door orgelmakerij Reil te Heerde, een totale reconstructie, geheel volgens de oorspronkelijke uitgangspunten van Abraham Meere.

Ook is het gehele orgel, evenals de pilaren waarop het rust, weer teruggebracht in de oorspronkelijke kleuren.

Onder het pleisterwerk van muren en gewelven gaan diverse fresco's en muurschilderingen schuil, waarvan er een aantal weer tevoorschijn zijn gekomen. Bij een inspectie in 2009 werd een nog niet eerder beschreven gewelfschildering ontdekt, nl. de kop van een zogenaamde Groene Man. Deze kwam in de late Middeleeuwen en in de Renaissance veel voor als een zogenaamde 'groteske'. Het is een versieringsmotief, een levenssymbool uit de Romeinse kunst, in 1490 voor het eerst in Italië ontdekt. Omdat de kop is samengesteld uit groene bladeren, wordt het de Groene Man genoemd. Als versieringselement is een dergelijke Groene Man ook te zien op 17e-eeuwse kansels in Heesum en Ophemert.

Na afloop van deze zeer interessante excursie bestond er nog gelegenheid het orgel te bezichtigen alsmede het interieur van de toren. Van deze gelegenheid

werd door bijna alle deelnemers gretig gebruikgemaakt.

Een in alle opzichten zeer geslaagde en boeiende voorjaarsexcursie, met onze hartelijke dank aan de excursieleider Jan van Zelle!

Met dank aan Ben Jonker voor de foto's bij dit artikel.

LEZERSRUBRIEK

**Reactie op Boekrecensie 'Geloven op de Noordoost-Veluwe' (april 2011)
Ds J.M. Weststrate**

Aangezien wij ook gemeenteleden hebben die in Epe wonen en lid zijn van uw vereniging, attendeerden zij mij op uw recensie van mijn boek. We waarderen het zeer, dat u in Ampt Epe aandacht aan deze bescheiden publicatie hebt gegeven. Volgens mij heeft uw recensent (EdJ, ik neem aan dat dit uw voorzitter is) er al lezend een eigen meetlat naast gelegd waardoor hij wel een erg ongenueanceerd beeld oproept van de inhoud. Uiteraard mag er kritiek zijn en kan er op velerlei wijze teruggekeken worden op de geschiedenis, maar om een opsomming te geven van wat hij als lezer mist doet volgens mij geen recht aan wat er wel staat. Deze benadering lijkt veel op die van een kerkganger, die aangeeft iets gemist te hebben in een preek, maar voorbij gaat aan datgene wat er wel werd gezegd. Bij het lezen van een boek en bij het recenseren moet vooral in het oog blijven: wat was het doel van dit geschrift? De aanleiding was om rondom het 175-jarig jubileum van de Vrije Evangelische Gemeente in Heerde een bescheiden boekwerkje te maken wat deze gemeente en de Afscheiding in Heerde in een bredere context plaatst.

Gelukkig zijn er heel wat meer en andere reacties gekomen, waaruit blijkt dat deze opzet geslaagd is. Dat er dan geen complete geschiedenis van alle in het boekje genoemde andere kerken in staat en het calvineringsproces en de invloed van de Nijkerkse opwekking ontbreken, is misschien minder verbazingwekkend dan EdJ suggereert in zijn verhaal.

Jammer voor de keuze om uw leden op deze wijze over Blief moar fijn bie het olde; geloven op de Noordoost Veluwe te informeren. Het is natuurlijk wel een stimulans voor ze om zelf in dat boekje te gaan lezen op welke wijze ook de kerk van Epe van groot belang is geweest voor de regio.

Persoonlijk vind ik het niet fraai om deze 'kritiek' langs een toevallige weg tegen te komen. Het boek is een gezamenlijke uitgave van de Vrije Evangelische Gemeente en de Heerder Historische Vereniging, een zustervereniging. Hebben zij uw ongenueanceerde kritiek ook uit uw blad moeten lezen?

U mist de hand van een (kerk)historicus. Ik mis het geluid van een genuanceerd kritisch lezer.

Noot van de redactie: De recensie werd geschreven op speciaal verzoek van de Heerder Historische Vereniging.

KINDEREN ZUUKERSCHOOL PLANTEN NIEUW HOPVELD

Gewapend met schepjes en met een goed humeur kwamen ze door weer en wind aangefietst. Kinderen van groep 5/6 togen dinsdag 12 april naar de Kopermolenweg in Epe om hier hop te planten in een nieuw aangelegd hopveld. Onder toezicht van ezel Don van De Koperen Ezel bestormden ze enthousiast het veld om aan de slag te gaan.

De kinderen hadden op school al les gehad over hop van Henk Wesselink, de man achter het hopveld. Daardoor wisten ze hoe hop geteeld wordt. Zorgvuldig plantten de leerlingen ieder een rizoom, een stuk wortelstok van de hop. Echter niet voordat ze allemaal een naambordje hadden gemaakt om de plek te markeren van 'hun' hopplant. Als beloning pakten ze wat lekkers uit de manden van ezel Don. En nu is het afwachten hoe hard de hop groeit. Want er is een wedstrijd uitgeroepen voor de planter van de hoogste hop. Op de vraag wie deze wedstrijd gaat winnen, roepen de kinderen allemaal: 'Ik!'

Gewoon

Het hopveld in Epe is een bijzonderheid. Want hop wordt bijna niet meer verbouwd in Nederland. De arbeidsintensieve productie is verplaatst naar lagelonenlanden en naar Amerika. Zo bijzonder als het hopveld nu is, zo gewoon was het tussen 1600 en 1800. Toen stond het in de buurt van Emst vol met hop. De velden verdwenen toen het aantal brouwerijen in de regio terugliep. Met dit nieuwe hopveld is hop dus terug van weggeweest. Omdat het product zo verbonden is met de streek, heeft Wesselink kinderen van de lokale basisschool betrokken bij de aanplant.

Uit eigen streek

Op het hopveld staan rassen die tot nu toe alleen maar in Amerika geteeld worden. Wesselink: 'Met deze populaire rassen kunnen brouwers bier brouwen met hop uit de eigen regio en een 100% streekproduct maken.' Wesselink kiest bewust voor hop en niet voor een ander streekproduct. 'Speciaalbier is een prachtig product, het kent meer en complexere smaken dan wijn. De verschillende hoprassen dragen hier in belangrijke mate aan bij.' De verbouw van hop is een van de activiteiten van zijn bedrijf Lekker Belangrijk om speciaal bier, lokale voedselproductie en duurzaamheid te combineren. 'De ezel staat hier niet voor niets. Voor mij is hij het symbool van lokale voedselproductie: waarom voedsel laten invliegen als je het ook met een ezel kunt halen?'

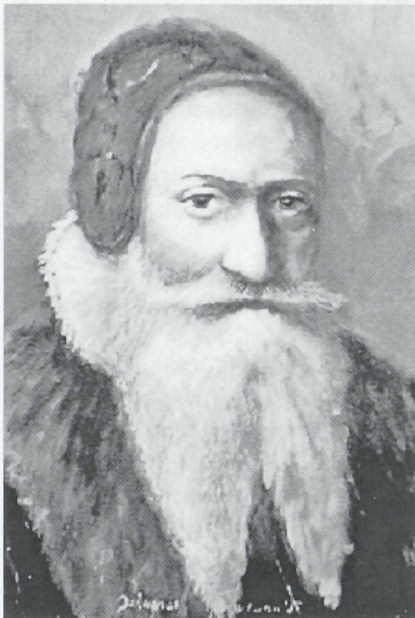
Kinderen poten onder begeleiding van Wesselink hop. (Foto: Betty van de Bunt)

400 JAAR REFORMATIE IN VAASSEN (3)

Wim van 't Einde

Het begin van de Vaassense Reformatie

Fontanus' werk op de Veluwe droeg veel vrucht; in veel plaatsen gingen de pastoors mee met zijn denkbeelden. In ieder geval zover dat ze de kerkvergaderingen die hij organiseerde bezochten. Vanwege het aantal kerken werd de Veluwe al snel in twee classes gesplitst: de classis Over-Veluwe in Arnhem en de classis Neder-Veluwe in Harderwijk, waartoe Vaassen behoorde.

Johannes Fontanus

Het Hof van Gelre zond op 9 mei 1592 aan alle richters en schouten een brief om erop toe te zien dat binnen hun ambtsgebied alle geestelijke goederen goed zouden worden geadmini- streerd. Dit om te voorkomen dat deze zouden worden verduisterd. Op 12 juni volgde een brief dat de pastoors, vicarissen en de schoolmeesters zich moesten onderwerpen aan een examen dat voor de classis Harderwijk op 4 juli 1592 plaats zou vinden. Vanuit Vaassen kwam pastoor Peregrinus van Heerde op de vergadering, maar veel van zijn ambtsbroeders en schoolmeesters kwamen in het geheel niet opdagen. Onder hen was Gerardus Brandt, de Vaassense schoolmeester. Tijdens de vergadering vertrokken de pastoors van Putten en Voorthuizen. Zij gaven aan bij het oude geloof te willen blijven. Aan het einde van de bijeenkomst werd iedereen gevraagd een dertiental artikelen te ondertekenen. De Vaassense pastoor deed dat ook, maar maakte

daarbij wel een voorbehoud met betrekking tot het tweede en twaalfde artikel. Het tweede artikel gaf aan dat men verklaarde dat de catechismus overeenkwam met de Bijbel en dat ze de catechismus zouden uitleggen aan de kerkgangers. Het twaalfde ging over het bezoeken van de vergaderingen van synode en classis en tuchtmaatregelen als vermaning, schorsing en afzetting, wanneer een predikant niet voldeed aan de eisen van de nieuwe leer.

Op 11 september 1592 werd de eerste synode in Nijbroek gehouden. Dit was geen landelijke, maar een gewestelijke synode, waarbij vertegenwoordigers van alle kerken uit Gelre samenkwamen. Opnieuw kwamen de eerder genoemde artikelen ter sprake en ditmaal stemde de Vaassense pastoor wel in met het twaalfde artikel. Ten aanzien van het tweede artikel bleef zijn voorbehoud bestaan.

Zijn voorbehoud leidde ertoe dat Peregrinus op de particuliere synode die van 25 tot 29 september 1593 in Arnhem werd gehouden, formeel werd geschorst tot de volgende synode. Daar kon hij dan laten zien dat hij zich alsnog volledig confor-

meerde aan de nieuwe leer. Hij was niet de enige, want ook de pastoors van Beekbergen, Epe, Wilp, Lunteren en Oosterwolde werden op deze manier bestraft. Pastoors uit Apeldoorn, Oene, Scherpenzeel, Hoewelaken, Elspeet en Putten werden zelfs afgezet. De Vaassense kerkelijke samenkomsten gingen door omdat deze beurtelings door predikanten uit Arnhem en Harderwijk zouden worden waargenomen.

De volgende synode vond op 15 juli 1595 plaats in Harderwijk. Het oordeel over de Vaassense pastoor is hier aanzienlijk harder. Hij werd als 'een van de afgodische en onbekwame dienaren' gezien en diende daarom te worden afgezet. Het liep echter niet zo'n vaart, want hij bleef in zijn pastorie wonen en meldde zich wegens ziekte af voor de vergaderingen.

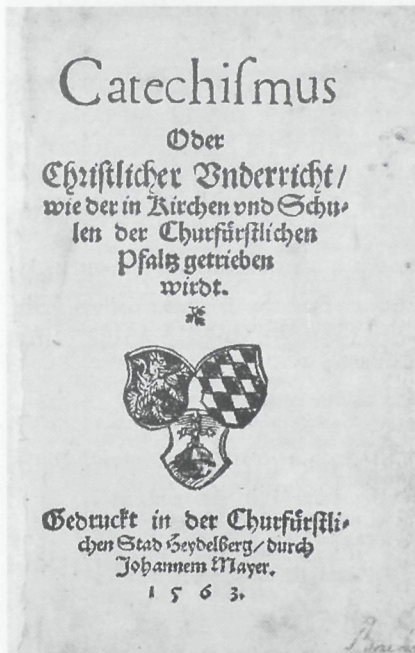
Op 26 april 1597 maande de classis hem tijdens een vergadering in Elburg om de catechismus door te nemen en deze met de Bijbel te vergelijken. Ook diende hij belijdenis af te nemen en moest hij, zoals in een brief van het Gelderse Hof stond, trouwen met zijn bijzit (huishoudster). Hij leefde ongetrouwd met haar samen en ze hadden samen al een aantal kinderen. Ook dit was in die tijd niet ongewoon.

Het celibaat betekende voor veel priesters dat ze weliswaar niet trouwden, maar anderzijds leefden ze zodanig samen met hun bijzit dat dit leidde tot de geboorte van kinderen. Uit tellingen uit Limburg blijkt dat meer dan de helft van de priesters op deze manier een gezin had. Met de Reformatie werd het celibaat afgeschaft en konden de predikanten dus gewoon met hun bijzit trouwen.

Op de classicale vergadering, die op 18 juli 1599 in Elburg werd gehouden, was Peregrinus wel weer aanwezig. Hij geeft aan het nu wel eens te zijn met de artikelen die op de synode in Nijbroek aan hem zijn voorgelegd. Ook zegt hij toe dat hij binnen een jaar deel zal nemen aan een viering van het Heilig Avondmaal in Apeldoorn. Op die manier weet hij te voorkomen dat hij feitelijk wordt afgezet, wat overigens de pastoors van Epe, Oene en Heerde wel is overkomen.

Kerk te Nijbroek

Heidelbergse Catechismus

Wapen van de Van Isendoorns

blijft bedenkingen houden bij het ondertekenen daarvan. Hij zou aan het Heilig Avondmaal gaan, maar doet het vervolgens niet.

Op de classicale vergadering die op 25 april 1600 in Epe wordt gehouden, blijkt dat het maar niet wil vloten met de goede voornemens van Peregrinus. Hij is vanwege ziekte niet in de gelegenheid geweest om aan het Heilig Avondmaal deel te nemen. Ook heeft hij de artikelen nog niet ondertekend, omdat hij door zijn ziekte niet kan schrijven. Met de catechismus is hij het wel eens, maar hij heeft bedenkingen bij het ondertekenen daarvan. Uit het voorgaande blijkt dat Peregrinus steeds de rand van het toelaatbare weet te vinden en daarmee weet te voorkomen dat hij wordt afgezet. Het is niet duidelijk waarom Peregrinus zo handelt. Hij geeft aan het eens te zijn met de catechismus, maar hij

Alhoewel in de stukken steeds wordt aangegeven dat Peregrinus door ziekte niet in de gelegenheid was, zijn er nog twee andere opties, waarvoor de ziekte wellicht als excuus wordt aangedragen.

De eerste optie heeft met zijn geweten te maken. Hij was in de rooms-katholieke traditie opgevoed en priester geworden. Vanuit zijn achtergrond zal dan ook zeker druk op hem zijn uitgeoefend om niet over te gaan tot de nieuwe protestantse leer. Anders kan het niet worden verklaard dat zo veel geestelijken zich lieten afzetten. Daarmee waren ze wel hun ambt kwijt en moesten ze op een andere manier in hun onderhoud voorzien. Zeker voor degenen die een gezin hadden, zal dit niet gemakkelijk zijn geweest.

De tweede optie is dat de druk kwam van de heren van de Cannenburch. Deze wilden rooms-katholiek blijven, en gezien hun economische macht zal ook van hen uit de nodige druk op Peregrinus zijn uitgeoefend om bij het oude geloof te blijven. De heren van de Cannenburch hadden ook collatierecht en mochten meebeslissen over de benoeming van een nieuwe pastoor. Bovendien waren ze vertegenwoordigd in de gilden die in het dorp actief waren.

Het geduld van de classis raakt nu op. De synode moet maar een uitspraak doen of hij in zijn functie kan worden gehandhaafd. Het worden spannende tijden voor Peregrinus: zal hij worden afgezet of weet hij zich opnieuw uit deze moeilijke situatie te redden?

Bronnen:

Cornelis Hille Ris Lambers, *Kerkhervorming op de Veluwe 1523-1578*, Barneveld, 1890

G. van der Zee, *Kerkgeschiedenis van Vaassen*, Vaassen, 1934

O.J. de Jong, *Geschiedenis van Gelderland, 1492-1795*, *Kerkgeschiedenis*, pagina 331-356, Zutphen, 1975

Uitnodiging bijeenkomst ter herinnering aan Aalt van Vemde

Op zaterdagmiddag 9 juli a.s. om 14.30 uur vindt in het Kulturhus (Stationsstraat 25, 8161 CP Epe) een bijeenkomst plaats ter herinnering aan Aalt van Vemde, die op 7 juli 2011 100 jaar zou zijn geworden. Deze middag wordt georganiseerd door de kinderen van Aalt van Vemde. Misschien zijn er in Epe nog mensen die hem gekend hebben en daaraan goede herinneringen bewaren. Zij zijn van harte welkom. Wellicht zijn er mensen bij die zelf nog iets kunnen vertellen over hun herinneringen.

Wie belangstelling heeft om de bijeenkomst bij te wonen, kan zich opgeven bij Marianne Heij-van Vemde (telefonisch: 0578-612661 of via e-mail naar deheijtjes@hotmail.com).

UIT DE OUDE DOOS (2)

Jan Paasman

Er is niets nieuws onder de zon... Dit bericht is afkomstig uit de krant van 27 juni 1942.

PLAATSELIJK NIEUWS

EPE. Het is al sinds jaren een algemeene klacht in onze gemeente, dat vooral op Zaterdag- en Zondagavonden troepen opgeschoten jongens en meisjes, vooral ook uit de omgeving op verschillende punten binnen en buiten de dorpen, op de hoeken van straten, voor winkels, tuinen van particulieren enz. hinder veroorzaken aan de bewoners van die perceelen en aan het normale verkeer.

Niet alleen, dat deze jongelui door het hangen op fietsen, leunen tegen hekken, huizen enz. blijk geven nog niet op eigen beenen te kunnen staan, de overlast aan anderen wordt nog vergroot door opmerkingen, uitlatingen, naschreeuwen, waaraan de bewoners van den weg en het overige publiek zich terecht ergert.

De losbandigheid onder de jeugd is steeds een groot gevaar geweest, dat met krachtige middelen dient te worden onderdrukt.

Daar het hier gesignaleerde kwaad den laatsten tijd eerder toenam dan minder werd is de politie reeds eenige Zondagavonden er met succes tegen opgetreden. Daarnaast heeft het gemeentebestuur het wenschelijk geacht nog een speciale verordening vast te stellen, die thans in werking is getreden en volgens welke het verboden is:

a. zich op nader door den Burgemeester aan te wijzen openbare wegen of

gedeelten daarvan langer op te houden, dan voor het gebruik van deze wegens als verkeersweg noodig is;

b. zich onnoodig op te houden op aan de onder a genoemde wegen grenzende open terreinen, die feitelijk, zij het ook met eenige beperking, voor het publiek toegankelijk zijn, onverschillig wie daarvan eigenaar is.

Ter uitvoering van deze verordening heeft de Burgemeester dezer gemeente de volgende weggedeelten hiervoor aangewezen:

I. de Hoofdstraat te Epe van den Haverkampsweg tot de grens der gemeente Heerde;

II. de Stationsstraat te Epe van de Hoofdstraat tot voorbij de spoorwegovergang;

III. de Hoofdstraat te Vaassen, van den Ouden Apeldoornschen weg tot het pension „Eijmar“;

IV. den Deventerweg te Vaassen, van de Hoofdstraat tot voorbij de spoorovergang;

V. de Hoofdstraat te Emst van de bakkerij „de Toekomst“ tot aan den Oranjeweg;

Het verdient wel aanbeveling van deze nieuwe verordening goede nota te nemen, daar het voor de politie niet altijd mogelijk is onderscheid te maken tusschen goedwillige burgers, die de straat voor een rustig praatje willen gebruiken en de straatschenders, die tot last zijn van voorbijgangers en bewoners.

OPENING EXPOSITIE PAUL AKKERMAN

Vrijdagavond 27 mei jl. werd in Museum Vaassen Historie de expositie over Paul Akkerman geopend. In zijn openingsspeech memoreerde Gerard Scherbeijn, penningmeester van Vaassen Historie, hoe hij als import-Vaassenaar door vrienden werd geattendeerd op de betekenis van Paul Akkerman voor Vaassen. Paul Akkerman was een veelzijdig kunstenaar die zijn sporen heeft nagelaten in de gemeenschap. In de aanloop naar de expositie hebben veel mensen werk van Akkerman ingebracht; het bleek dat een kunstwerk een emotionele waarde vertegenwoordigt en vaak verbonden is met een verhaal.

Alle mensen die werk hebben ingebracht, waren uitgenodigd voor de opening. Naast de weduwe van Paul waren ook familieleden, vrienden en kennissen in grote getale aanwezig. Paul blijkt zijn artistieke vaardigheden te hebben doorgegeven aan zijn kinderen. Zoon Philip is een succesvol kunstschilder die zich richt op zelfportretten; beide dochters zijn in de muzikale voetsporen van hun vader getreden. Philip heeft voor de expositie zes van zijn zelfportretten beschikbaar gesteld; van dochter Mariëtte is de door Paul beschilderde deksel van haar klavecimbel te zien.

Vriend en 'Paul Akkerman-kenner' René Taselaar roemde de vaardigheden van Paul Akkerman als schilder en pottenbakker en gaf aan dat hij een sociaal dorpsfiguur was waar iedereen altijd een beroep op kon doen.

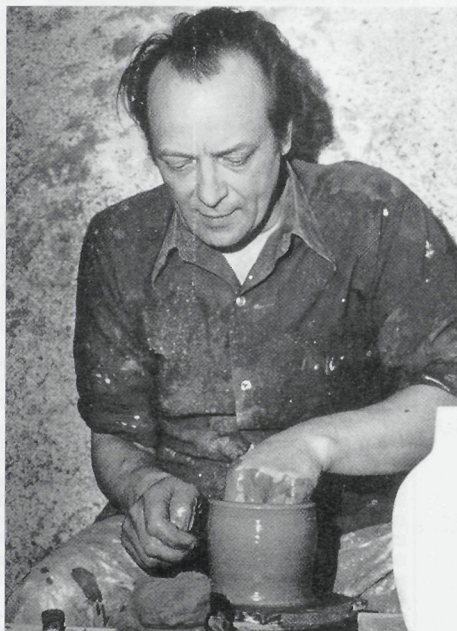
De expositie geeft een beeld van het brede scala aan werken die Akkerman heeft geproduceerd. In enkele vroege schilderijen en aquarellen is de invloed van zijn diensttijd in Indië goed te zien.

In later werk komen vaak lokale tafereelen voor, zoals de Oosterhof en de Cannenburch. Daarnaast zijn er voorbeelden van tegeltableaus, gebruiksaardewerk, beelden, vazen en mozaïeken.

Van de marskramer Willem van Tongeren, wiens beeld nog steeds prominent in de Dorpsstraat van Vaassen aanwezig is, is ook een voorstudie in de vorm van een portret en een beeldje in het museum aanwezig.

De expositie loopt tot eind september. Het museum is geopend op donderdag- en vrijdagmiddag van 14.00 tot 17.00 uur en op zaterdag van 11.00 tot 16.00 uur.

Meer informatie is te vinden op www.vaassenhistorie.nl.

INHOUDSOPGAVE

Uitnodiging jubileum	1
Uit de vereniging	2
Prijsvraag: schrijf het 51e canononderwerp	3
Gescheiden na de dood: over de laatste rustplaats van de baron en de barones van de Cannenburch - <i>Willy Smit-Buit</i>	4
Hempskneupies: Et leven op de boerderie'e (1) - <i>Alve</i>	10
Tentoonstelling op Hagedoorns Plaatse: De eerste boeren	12
Wandelen in de 19e eeuw (3) - <i>Dianne Hamer</i>	13
Herinneringen van David Schermers	26
Lijkwagenvereeniging 'Oene' - <i>Jan Kiesbrink</i>	34
Boekbespreking: Geschiedenis van de mölle van Bats te Veessen, 1779-2010	38
Voorjaarsexcursie Grote Kerk Epe - <i>Eef Brummel</i>	39
Lezersrubriek	42
Kinderen Zuukerschool planten nieuw hopveld	43
400 jaar Reformatie in Vaassen (3) - <i>Wim van 't Einde</i>	44
Uitnodiging bijeenkomst ter herinnering aan Aalt van Vemde	47
Uit de oude doos (2) - <i>Jan Paasman</i>	47
Opening expositie Paul Akkerman	48

In dit nummer:

Ter gelegenheid van de 100e geboortedag van Aalt van Vemde op 7 juli 1911 wordt er door zijn kinderen een bijeenkomst georganiseerd in het Kulturhus. Hebt u Aalt gekend en wilt u ook graag komen? Wel even aanmelden (zie blz. 47)!!

Willy Smit-Buit schrijft over de laatste rustplaats van de barones van de Cannenburch: is die te vinden op de Algemene Begraafplaats of ligt ze toch op het rooms-katholieke kerkhof? Aan de hand van het archief in het parochiehuis, het bidprentje enz. ontrafelt Willy het raadsel.

Al weer wat jaren geleden plaatste de redactie een aantal artikelen ('Hempskneupies') van Alve, Aaltje van den Bremen-van Vemde, een zus van Aalt van Vemde. Ze lezen misschien wat moeilijker door het dialect, maar het is de moeite van het proberen waard!

Dianne Hamer volgt op haar wandeltocht ditmaal de sporen van Jacobus Craandijk (1834-1912), een dominee die van wandelen en geschiedenis hield. In totaal maakte hij in de periode van 1874 en 1883 zestig wandelingen van meerdere dagen; van elke wandeling maakte hij een uitvoerig verslag dat hij verluchtigde met eigen illustraties.

In 1984 bij het 150-jarig bestaan van de Dorpsschool in Vaassen schreef David Schermers (1927-2003) een brief vanuit het verre Rhodesië (later Zimbabwe), waar hij al jaren woonde. De brief, die ons welwillend door een lid van de toenmalige reüniecommissie ter hand werd gesteld, geeft een tijdsbeeld weer van Vaassen in de jaren dertig. Frans Schumacher voegde er uit eigen collectie enkele foto's aan toe.

Jan Kiesbrink kreeg van een oude mevrouw uit Oene een heel archief ter beschikking; haar man was jarenlang penningmeester geweest van de Lijkwagenvereeniging 'Oene'. Jan haalde uit dit penningmeestersarchief diverse interessante cijfertjes - en schreef een artikel.

Ook in dit nummer vindt u weer een boekbespreking, ditmaal van het boek, door onze streekarchivaris geschreven: *Geschiedenis van de mölle van Bats te Veessen, 1779-2010*.

Eef Brummel laat ons meegenieten van de voorjaarsexcursie rond de Grote Kerk in Epe.

Tot slot geeft Wim van 't Einde in een derde artikel zijn visie op *400 jaar Reformatie in Vaassen*.